

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет економіки та управління
Кафедра управління персоналом і регіональної економіки

Когут Ігор Іванович

**Демографічні особливості формування попиту і пропозиції на
ринку робочої сили в регіоні**

Спеціальність 7.03050501– управління персоналом та економіка праці
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем „спеціаліст”

Студент групи УПЕПс–51
І. І. Когут

Науковий керівник
к.г.н., доцент
А. Б. Кошіль

Дипломну роботу допущено
до захисту
„_____” _____ 2015 р.

Завідувач кафедри
к. е. н., професор Качан Є. П.

Тернопіль – 2015

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНІ	6
1.1 Сутність демографічних процесів	6
1.2 Вплив демографічних особливостей на розвиток та використання трудового потенціалу регіону	13
1.3 Методичні основи вивчення демографічних процесів та їх впливу на стан ринку праці	19
Висновки до першого розділу	27
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ РЕГІОНУ (НА МАТЕРІАЛАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)	28
2.1 Аналіз демографічних процесів в регіоні	28
2.2 Вплив процесів відтворення населення на формування пропозиції робочої сили Волинської області	33
2.3 Формування попиту на робочу силу в світлі демографічних процесів в регіоні	40
Висновки до другого розділу	49
РОЗДІЛ 3. ОБМЕЖЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ	50
3.1 Основні тенденції демографічного розвитку регіону	50
3.2 Можливості та умови покращення структури людського потенціалу Волинської області	59
Висновки до третього розділу	68
ВИСНОВКИ	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74
ДОДАТКИ	85

ВСТУП

За період демократичних перетворень українське суспільство стало свідком і учасником цілого ряду політичних, культурних та соціально-економічних трансформацій, що змінили ситуацію у різних сферах життєдіяльності. Структурні зміни, які супроводжувались спадними тенденціями в господарському комплексі посилили напруження в соціальній сфері і негативно вплинули на рівень життя населення всіх регіонів України. Особливо яскраво ці прояви позначились на соціально-економічному становищі західних областей держави, до яких належить й Волинська область. Саме забезпечення ефективної зайнятості населення та ефективного функціонування ринку праці виступає основою забезпечення достатнього рівня та якості життя населення та збереження й покращення людського потенціалу будь-якого регіону.

Дослідження сучасних демографічних тенденцій та основних характеристик ринку праці на регіональному рівні виступають одними з провідних проблем сучасних наукових пошуків. Посилює **актуальність** такого вивчення особливості прикордонного розміщення регіону, що характеризується трудонадлишковістю та обмеженим економічним розвитком.

Значна увага дослідженню розвитку ринку праці, вивченню чинників, що на нього впливають, забезпеченню ефективної зайнятості та реалізації трудового потенціалу приділена у працях таких вчених, як: С. Бандур, Д. Богиня, О. Бугуцький, С. Вовканич, М. Долішній, С. Дорогунцов, Т. Заяць, С. Злупко, Є. Качан, Я. Корнаї, Г. Купалова, Е. Лібанова, Г. Манків, І. Маслова, А. Нікіфорова, В. Онікієнко, І. Петрова, М. Пітюлич, С. Писаренко, П. Сайчук, У. Садова, Л. Семів, М. Шаленко, Л. Шепотько, М. Юхнович, К. Якуба та інші.

Метою дипломної роботи є дослідження демографічних особливостей формування попиту і пропозиції на ринку робочої сили Волинської області.

Для досягнення мети було поставлено такі **завдання**:

- вивчення теоретико-методичних основ дослідження демографічних процесів в регіоні;
- з'ясування впливу демографічних особливостей на розвиток та використання трудового потенціалу;
- вивчення особливостей демографічного розвитку та його впливу на ринок робочої сили Волинської області;
- дослідження основних тенденцій демографічного розвитку регіону;
- вивчення можливостей та умов покращення структури людського потенціалу Волинської області.

Об'єктом дослідження виступає демографічна ситуація та демографічний розвиток регіону.

Предметом дослідження є демографічні процеси з точки зору їх впливу на формування попиту і пропозиції на ринку робочої сили у Волинській області.

При вивченні та дослідженні були використані наступні **методи**: аналізу, синтезу, індукції, дедукції, порівняння, системний підхід, аналітичні методи, методи математичного та статистичного аналізу.

Наукова новизна полягає у наступному:

- вивчено демографічні чинники формування попиту та пропозиції на ринку праці Волинської області;
- визначено обмеження та можливості вдосконалення людського потенціалу Волинської області.

Практичне значення. Теоретичні і практичні результати дослідження можуть бути корисні для розробки програм зайнятості регіону, вдосконалення регіональних програм соціально-економічного розвитку у регіонах із схожим соціально-економічним розвитком, та для наступних наукових досліджень.

Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків. Вона містить список використаних джерел із 75 найменувань, 3 таблиці, 10 рисунків та 4 додатки. Загальний обсяг роботи 89 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНІ

1.1 Сутність демографічних процесів

Загальну динаміку відтворення населення, часові зміни кількості населення, закономірності і соціальну зумовленість народжуваності, смертності, шлюбності й припинення шлюбу, відтворення шлюбних пар і сімей, статево-вікову структуру населення, міграційного руху прийнято називати “демографічним процесом”. Звичайно характеристика населення прив’язана до конкретної території (країни чи регіону), а відтак, демографічний процес слід називати геодемографічним [62, с. 272].

Демографічні процеси вивчають залежно від часу, віку, а також характеру їх перебігу в різних групах населення. Головною характеристикою демографічних процесів є їх інтенсивність, яку вимірюють частотою демографічних подій у генерації чи в населенні [47, с. 108].

Множинність окремих демографічних подій, які відбуваються у житті окремої людини, утворює головні демографічні процеси розвитку населення, набуття нових соціальних і економічних ознак.

У процесі кількісного та якісного відтворення населення відбуваються дуже складні процеси, які набувають трьох форм – природного, міграційного і соціального руху населення, які тісно пов’язані між собою. Природний рух забезпечує оновлення населення за рахунок народжуваності та смертності, завдяки яким відбувається зміна поколінь. Соціальний рух проявляється у зміні та відтворенні соціальних якостей населення як суспільства, через суспільний прогрес. Завдяки міграційному руху, який пов’язаний із зміною місця проживання людей, відбуваються процеси урбанізації, освоєння територій, створення нових поселень тощо [47, с. 108].

Демографічний процес як процес руху населення може набувати однієї з трьох форм: природного, механічного та соціального руху. Внаслідок такого руху відбуваються процеси збільшення або зменшення чисельності населення.

З точки зору демографічної науки, демографічний процес – це послідовність однойменних подій в житті людей, яка має значення для зміни їх генерацій. Іноді демографічним процесом називають відтворення населення загалом або зміну чисельності всього населення в результаті народжувань і смертей, а також деякі демографічні явища [50, с. 46]. Тут слід наголосити на таких важливих для демографії поняттях, як природний рух населення та механічний рух населення. Природний рух населення – це зміна кількості населення природним, біологічним шляхом, тобто внаслідок народження та смерті. Цей процес характеризується показниками народжуваності та смертності.

Народжуваність показує кількість народжених на 1000 мешканців за певний період (найчастіше підрахунок ведеться за один рік).

Смертність показує кількість померлих на 1000 мешканців за певний період.

Різниця народжуваності і смертності за певний період показує природний приріст населення, що може бути як позитивним, так і негативним.

Для повнішої і глибшої характеристики цих понять використовують ще ряд показників. Серед них загальні коефіцієнти народжуваності і смертності – відношення відповідно кількості народжених (живими) і кількості померлих протягом календарного року до середньорічної кількості наявного населення. Розраховуються на 1000 осіб наявного населення.

Другим важливим процесом, що впливає на динаміку кількості населення є механічний рух населення або міграції. Міграція населення – це переселення людей з одного місця в інше з постійною або тимчасовою

зміною місця проживання. В залежності від істотного показника виділяють різні види міграцій.

Еміграція – переселення в іншу країну на постійне місце проживання чи на тривалий період.

Імміграції – в'їзд іноземців у державу на тривалий період чи на постійне проживання.

Сезонна міграція – тимчасове переміщення населення, викликане необхідністю залучення додаткової робочої сили на сезонні роботи або заробітку грошей, іншими причинами.

Маятникові міграції – регулярне (іноді щоденне) переміщення населення з одного населеного пункту в інший на роботу чи навчання і назад. Цей вид міграції з'явився внаслідок зростання міст [40, с. 53].

Баланс між імміграцією і еміграцією називається міграційним приростом, чи сальдо міграції. [50, с. 98]. Тобто сальдо міграції для певної країни за конкретний проміжок часу може бути як додатнім (наслідок – приріст населення), так і від'ємним (наслідок – зменшення кількості населення). Звідси: $CM = I - E$,

де CM – сальдо міграції, I – імміграція, E – еміграція.

Відтворення населення (природний рух) – це процес безперервного відновлення поколінь людей, який характеризується показниками народжуваності, смертності та природного приросту (з розрахунку на 1000 осіб) [4].

Природний приріст залежить від багатьох чинників, як біологічних, так і соціально-економічних: умов життя людей, їхнього добробуту, стану охорони здоров'я та харчування, залучення жінок до участі у виробництві, співвідношення міського та сільського населення тощо. У наш час все відчутнішу роль відіграють саме соціально-економічні чинники.

Природний рух населення – це результат процесів народжуваності та смертності людей.

У природному русі населення розрізняють такі типи його відтворення:

– традиційний (екстенсивний), якому притаманна висока нерегульована народжуваність і висока смертність (з причин нерозвиненості медицини, низького рівня життя, війн, епідемій);

– сучасний (інтенсивний), обумовлений соціально-економічним розвитком, зростанням рівня життя, досягненнями медицини, емансипацією, залученням до економічної діяльності жінок тощо [24].

Соціальний рух виявляється у зміні освітньої, професійної, національної та інших структур населення. Кожне наступне покоління людей відрізняється від попереднього рівнем освіти та культури, професійно-кваліфікаційною структурою, структурою зайнятості, статево-віковим складом і багатьма іншими характеристиками [24].

Економічний рух пов'язаний зі зміною трудової активності населення (збільшенням або зменшенням ресурсів для праці).

Природний, міграційний і економічний рух населення характеризують кількісні характеристики населення, а соціальний – якісні [24].

Поряд з природним рухом на демографічні параметри населення впливає територіальна мобільність, або механічний рух населення. Останній пов'язаний з міграційними процесами. Міграція у перекладі з латинської (*migratio, migro*) означає переміщення, переселення. Переважно під міграцією розуміють такі територіальні переміщення населення, які супроводжуються зміною місця проживання та місця праці (назавжди або на досить тривалий строк) як у межах однієї країни, так і поза її межами. У демографічних та демо економічних дослідженнях термін “міграція” вживається щодо таких актів переміщень у просторі, які пов'язані, по-перше, з перетином адміністративних меж населених пунктів, по-друге, із зміною індивідом місця проживання назавжди чи на певний строк [21, с. 57].

Механічний рух характеризує просторове переміщення населення (міграцію). Головні причини міграції населення – соціально-економічні, політичні, воєнні, екологічні.

Соціально-економічна суть міграції населення полягає у забезпеченні кількісної та якісної відповідності між потребою у робочій силі та наявністю її у різних регіонах держави, а також у реалізації прагнень працівників задовольнити особисті потреби соціального, професійно-кваліфікаційного та духовного характеру.

У науковій літературі існує різноманітна класифікація чинників (часто взаємозалежних), під впливом яких формуються напрямки та масштаби міграційних процесів. Переміщення у просторі відбувається внаслідок дії економічних, соціальних, демографічних, політичних, етнічних, освітніх, морально-психологічних, військових, екологічних та інших факторів, але ці чинники діють одночасно, вони певною мірою взаємозалежні, тож виявити окремі компоненти міграційного процесу, сформовані під впливом одного чи двох факторів, як правило, складно [68, с. 126].

Будь-який міграційний акт відбувається під дією комплексу мотивів. Вони залежать від суб'єктивних та об'єктивних причин: з одного боку, міграції відбуваються за особистим бажанням – кожен громадянин має право і можливість вибирати для себе місце проживання та праці, тобто задовольнити свої різноманітні потреби матеріального, професійно-кваліфікаційного і духовного характеру.

Поділяють також фактори міграції на некеровані і керовані суспільством, іншими словами – умови (природні умови різних регіонів і поселень, ступінь їх розвитку, обжитості і благоустрою, географічне положення) і фактори-регулятори (демографічні – інтенсивність природного зростання населення, його склад за віком і статтю, співвідношення корінного населення та приїжджого, старожилів і новоселів, етнічні відмінності між групами в мові, духовній культурі, побуті, національних обрядах, звичаях тощо; соціально-психологічні – інтенсивність соціального спілкування людей, соціально-психологічний клімат, соціальні умови життя людей) [68, с. 127].

Виділяють також чинники міграції за сферою їх прояву: народногосподарські, територіальні, галузеві та внутрівиробничі, а також постійні, тимчасові і змінні залежно від їх використання в регулюванні міграційних процесів. Міграція значною мірою впливає на формування, функціонування й розвиток ринку праці. Міграція як чинник розвитку ринку виконує прискорювальну, розподільчу та селективну функції [21, с. 57].

Забезпечення певного рівня географічної мобільності робочої сили, змінність складу трудоактивного населення регіону та збільшення місць проживання індивіда протягом життя є результатами здійснення прискорювальної функції. Розподільча функція міграції виявляється у перерозподілі населення між регіонами за рахунок чого досягається більша відповідність між попитом на робочу силу та її пропозицією. Селективна функція міграції полягає у зміні якісного складу населення і робочої сили регіонів унаслідок нерівномірної участі у міграційних процесах представників різних соціально-демографічних груп [68, с. 129].

У науковій літературі існують різноманітні підходи до виділення типів міграцій.

Трудовий потенціал, будучи важливим фактором виробництва, шукає свого найефективнішого використання не лише в рамках національного господарства, а й у масштабах світової економіки. Зовнішня міграція має два боки: еміграція – виїзд працездатного населення з країни перебування для довгострокового чи постійного проживання в іншу країну та імміграція – в'їзд робочої сили в дану країну з-за кордону (на постійне або тривале проживання для навчання, працевлаштування або з метою втечі від дискримінації, переслідувань тощо) [68, с. 129].

Внутрішня міграція – це переміщення населення в межах однієї країни.

Розрізняють міграції сільського та міського населення, міжміські міграції та міграції у межах сільської місцевості. Розрізняють також і міграції в межах окремих великих територіальних одиниць – області, економічного

району, автономної республіки. У цих випадках міграції поділяють на внутріобласні та міжобласні, внутрірайонні та міжрайонні [68, с. 129].

За тривалістю міграції поділяються на постійні (безповоротні) та тимчасові (зворотні).

Постійна (безповоротна) міграція – це переміщення населення, що супроводжується зміною постійного місця проживання. Масштаби зазначених переміщень, структура населення, яке в них задіяне, обумовлюють зміну кількісних і якісних характеристик населення конкретного населеного пункту, збільшують чи зменшують його трудовий потенціал. Прикладом постійної міграції є переселення сільських жителів до міст, а тимчасової (зворотної) – навчання, робота на іншій території за контрактом тощо [68, с. 129].

Тимчасові міграції поділяються на маятникові, циклічні, епізодичні.

Маятникова міграція — це щоденні або щотижневі поїздки населення від місць проживання до місць роботи або навчання, що розташовані в різних населених пунктах. У маятникових міграціях бере участь значна частина міського й сільського населення. Радіус маятникової міграції для великих міст дорівнює близько 40–70 км, для середніх – 25–30 км. Маятникова міграція задовольняє матеріальні та соціальні потреби, але приводить до надмірної втоми, бо пов'язана також з витратами вільного часу мігрантами, що скорочує можливості їх відпочинку і відновлення сил, виховання дітей, підвищення освітнього і культурного рівня тощо [68, с. 130].

Циклічна (сезонна) міграція – це переміщення працездатного населення, пов'язане з пошуком роботи на певний час з поверненням на попереднє місце проживання (наприклад, сезонні роботи).

Епізодична міграція являє собою ділові, культурно-побутові, рекреаційні та інші поїздки, що здійснюються нерегулярно у часі.

Вимушена міграція – це переміщення особи, що супроводжується перетинанням державного кордону, у зв'язку з учиненням щодо неї або членів її сім'ї насилля чи переслідування в будь-якій формі або реальною

можливістю піддатися насиллю чи переслідуванню, а також вимушене переміщення громадян України, іноземців чи осіб без громадянства, які проживають чи перебувають в Україні, що супроводжується перетинанням меж адміністративно-територіальних одиниць України у зв'язку з екологічними, техногенними та іншими обставинами надзвичайного характеру [68, с. 130].

За правовою ознакою мігрантів поділяють на легальних, напівлегальних, нелегальних. Легальні мігранти перетинають міжнародні кордони на законних підставах, тобто мають візу на в'їзд на певний термін або, перебуваючи в інших країнах, продовжили термін її дії. Напівлегальні мігранти, маючи візу, прибувають до країни на законних підставах, але через певний час з різних причин відмовляються виїхати до своєї батьківщини і залишаються у країні перебування. Нелегальні мігранти покидають країни постійного проживання, перетинають кордони держав без офіційного дозволу, тобто без візи на в'їзд [68, с. 129].

1.2 Вплив демографічних особливостей на розвиток та використання трудового потенціалу регіону

Трудовий потенціал регіону визначається як сукупність реальних та потенційних якісних та кількісних характеристик працездатного населення (або трудових ресурсів), які використовуються або можуть бути використані в процесі праці [13].

Демографічні чинники безпосередньо впливають на кількісну сторону розвитку трудових ресурсів потенціалу.

Особливість демографічних процесів полягає в тому, що за умов погіршення статево-вікової структури населення країни чи окремого регіону, зменшується чисельність економічно активного населення,

згіршуються процеси відтворення робочої сили, виникають проблеми із заповненням низькооплачуваних й неprestижних робочих місць, з'являється потреба в імпорті робочої сили. В економічній системі на динаміку ринку праці мають вплив низка чинників, а саме: рівні народжуваності й смертності, темпи зростання чисельності працездатного населення та його частки у структурі населення, його статеві-віковий розподіл, рівень економічної активності різноманітних демографічних, етнічних груп працездатного населення, міграційні процеси і ін. [72].

Збільшення чисельності населення вказує на те, який саме прошарок населення зменшується – кількість працездатного населення, кількість пенсіонерів чи кількість зайнятих. Наприклад, якщо завдяки природному приросту населення в регіоні збільшуватиметься чисельність економічно активного населення, але разом із тим збільшуватиметься й чисельність осіб пенсійного віку, і чисельність працездатного населення зменшуватиметься за рахунок еміграції, то збільшення чисельності населення ще не означає, що відбуватиметься економічне зростання – це залежатиме від багатьох економічних показників: зайнятості, безробіття, старіння населення, міграції тощо [14]. Тому ця тема потребує подальшого, більш детального дослідження.

Такий взаємозв'язок досліджувало багато вчених, починаючи від класичної економічної теорії (А. Сміт; Д. Ріккардо; Т. Мальтус) і розвивали свої наукові теорії вбачаючи нерозривний зв'язок між економічним зростанням, використанням людського потенціалу та зростанням чисельності населення. За Т. Мальтусом, зростання чисельності населення завжди доцільне, бо має тенденцію випереджати збільшення виробництва продовольства. Подальші дослідження науковців дещо видозмінили цей погляд на зв'язок між змінами у демографічній структурі і економічним зростанням. Так, А. Маршал стверджував наступне про переважаючу роль людини у економіці: “збільшення обсягу витрат і капіталу зазвичай веде до вдосконалення організації виробництва, що підвищує ефективність

використання праці та капіталу” [17]. Його ієрархія людських потреб має важливе значення з погляду обґрунтування ролі перерозподілу: оскільки потреби мають різне значення, перерозподіл доходу від багатих до бідних веде до задоволення важливіших потреб та сприяє економічному зростанню. А це, в свою чергу, дає можливість найманим робітникам реалізувати свій потенціал.

Такі погляди А. Маршала набули подальшого розвитку в дослідженнях А. Пігу, який стверджував про високу віддачу від перерозподілу засобів у формі розвитку, виробничого навчання, медичного обслуговування робочих, і навіть забезпечення дітей бідняків здяки інвестиціям в їх людський капітал [17].

Дж. М. Кейнс виявив суб’єктивні чинники, що впливають на схильність до споживання і пов’язані з народжуваністю і необхідністю збільшення витрат для підтримки життя, наперед визначивши ключові особливості сучасних мікроекономічних концепцій формування людського капіталу [17].

Е. Хансен вказав на негативні наслідки зниження темпів зростання чисельності населення; він вважав сприятливість можливостей інвестування у попередні століття була пов’язана з недостатнім розвитком техніки і приростом населення; згодом він підкреслював високу дохідність інвестицій у освіту й пов’язану із нею економічну доцільність суспільних витрат, що лежить основу досліджень людського капіталу [17].

Починаючи з 1950-х рр., дослідження впливу демографічної динаміки на економічні процеси займає одне з провідних місць серед об’єктів досліджень. У економічно розвинтих країнах це було пов’язано з пошуком оптимальних параметрів взаємозв’язку між зміною чисельності населення і зростанням сукупного доходу (Слоу, 1956, та ін.); прогнозуванням споживання та інвестицій за різних темпів зростання чисельності населення (Леонтьєв, 1982, та ін.) і впливу інвестицій у людський капітал (освіту) у темпах економічного зростання (Кузнец, 1960; Денісон, 1962, та ін.) [17].

У країнах, що розвиваються, економіко-демографічні дослідження мали практичне спрямування і переважно були пов'язані з обґрунтуванням необхідності контролю за народжуваністю з метою подолання економічної відсталості (Нельсон, 1956; Лібенштейн, 1957; Коул і Гувер, 1958, та ін.) [17].

Вплив демографічних особливостей на розвиток і використання трудового потенціалу розглядався й у Доповіді ООН “Детермінанти і наслідки демографічних тенденцій”. В ній визначались необхідність розрізнення коротко- і довгострокового ефектів демографічної динаміки, необхідність комплексного аналізу демографічних й інших чинників виробництва, прямих і непрямих, позитивних і негативних, найчастіше взаємопов'язаних.

В ній зазначалось, що [17]:

1. Збільшення кількості населення і, відтак, робочої сили, за інших рівних умов, призводить до зниження виробництва на душу населення, скорочуючи величину фізичного капіталу і обладнання в розрахунку на одного працівника; це дає особливу значимість питанню впливу зміни чисельності і структури населення і складу трудових ресурсів на інші чинники виробництва.

2. Збільшення кількості населення може призвести до зростання виробництва на душу населення у промислово розвинених країнах із нестачею робочої сили чи в країнах і невикористаними ресурсами, які можна задіяти у виробництві; з іншого боку, у країнах, де через які-небудь причини важко знайти відповідність між демографічною динамікою та розвитком матеріальних ресурсів, зростання населення може стати перешкодою для підвищення виробництва на душу населення, наприклад, перешкоджаючи накопиченню фізичного капіталу.

Доповідь “Детермінанти і наслідки демографічних тенденцій” (опублікована вже у 1973 р.) характеризується певним посиленням песимістичних поглядів на взаємозв'язок демографічних і основних економічних процесів. Було визнано, що хоча темпи зростання чисельності

населення може і не є одним з основних чинників, що визначають темп економічного зростання, очевидно, що високі темпи зростання кількості населення стримують підвищення рівень життя. У доповіді 1973 р. підкреслювалася складність вивчення впливу демографічних тенденцій на економіку, що зумовлено наявністю безлічі взаємозалежних факторів і слабкістю моделей, що описують взаємозв'язок між чисельністю населення, його освітою економічним розвитком що формується [17].

Серед досліджень 1970-1980-х рр., особливу вагу мають роботи Дж. Спенглера і Дж. Саймона. Дж. Спенглер, зокрема, розглядав вплив зростання населення на економіку через вісім аспектів: формування капіталу; зміна вікової структури; зміна зайнятості; вплив довкілля; зміна густоти населення; забезпечення людських свобод; виникнення конфліктів; підвищення якості населення. Виділення перелічених аспектів багато в чому зумовило відбір екзогенних змінних сучасних моделей зростання. Підкреслюючи значимість вивчення довгострокового ефекту зростання населення і побудову роль якості населення як однієї з ключових чинників зростання виробництва, Дж. Спенглер припускав, що за нульового зростання населення, це в більшій мірі сприятиме підвищенню якості його життя [17].

Роботи Дж. Саймона передували сучасному “ревізованому” підходу, який розглядає як негативні короткотермінові наслідки зростання населення, так і позитивні довгострокові. Так, Саймон обґрунтував довгострокову тенденцію досниження ціни на природні ресурси (попри підвищення попиту, викликаного зростанням населення), що пояснюється їх (ресурсів) заміщенням і випереджаючим зростанням пропозиції внаслідок розвитку знань і технології. Істотно вплинула на розвиток цих досліджень доповідь від Світового банку (1984 р.), у якій, вказувалося, що темпи зростання чисельності населення, які перевищують 2% на рік, стають гальмом розвитку, проте визнавалося, що економіка, можливо, адаптована до підвищення чисельності населення, хоча зростання добробуту виявиться менше, ніж очікувалось. У доповіді підкреслювалося, що політика,

спрямована на сповільнення зростання кількості населення, може (але особливо в довгостроковій перспективі) стати важливим чинником сприяння розвитку, проте без підтримки правильної макроекономічної і структурної політики, такий її позитивний ефект буде істотно ослаблений [17].

У цілому нині доповідь від Світового банку 1984 р. свідчив про зменшення значимості, яка надавалась зростанню населення як чиннику, що перешкоджає заощадженням, а йдеться більше про посилення уваги до негативного впливу зростання кількості населення на формування людського капіталу і бідності, і навіть про визнання того, що у багатьох країнах велика чисельність населення може сприяти процвітанню через збільшення масштабів виробництва та розширенню ринкового попиту.

Слівінська Н. [59, с. 8] пропонує виділити серед низки інших соціально-економічних чинників, що впливають на трудовий потенціал суспільства та його реалізацію, такі регіональні чинники, як деографічні (статеві-вікова структура населення, природний рух населення, стан здоров'я, сімейний стан); мобільність працездатного населення дослідник відносить до соціально-психологічних чинників, які теж впливають на реалізацію трудового потенціалу на регіональному рівні.

Марченко І. [33, с. 19] пропонує згрупувати фактори, що впливають на ринок праці як прояв і місце реалізації трудового потенціалу, у наступні групи: економічні, соціально-демографічні, інноваційні. Для нашого дослідження важливою є група соціально-демографічних, яка включає такі підгрупи:

- соціальні настанови та культурні цінності. Психологію поведінки суб'єктів ринку праці можуть визначати особливості менталітету, історично зумовлена система відносин з суспільством та державою тощо. Так, звичка шукачів праці покладатися на підтримку держави чи на власні сили впливає на їх поведінку під час пошуку роботи, вибір тих чи інших шляхів реалізації власного трудового потенціалу;

- соціально-демографічна структура населення. Освітньо-кваліфікаційний, статево-віковий склад населення, рівень урбанізації, специфіка інтересів різних груп населення є передумовами формування різного попиту на види й форми зайнятості та їх різної поведінки на ринку праці;

- міграційні процеси. Структура попиту на робочу силу, як і пропозиції піддається впливу міграційних процесів, внаслідок яких змінюються соціально-демографічні структури населення, їх культурне середовище й поведінка суб'єктів ринку праці. Потужні міграційні процеси створюють передумови для змін в інфраструктурі й кон'юктурі ринку праці.

На думку Пасевича Ю. [45, с. 5], вважає, що існує тісна залежність, між економічними, організаційно-правовими та соціальними чинниками, що впливають на ринок праці. А власне соціальні чинники, як от демографічні процеси, впливають на форування трудових ресурсів регіону.

1.3 Методичні основи вивчення демографічних процесів та їх впливу на стан ринку праці

Теоретико-методологічною базою для дослідження демографічних процесів стають праці таких науковців, як Г. Балабанова, І. Гудзеляк, В. Джамана, М. Дністрянського, Б. Заставецького, О. Заставецької, Е. Лібанової, В. Круля, С. Мохначука, Ю. Муромцевої, С. Писаренко, І. Прибиткової, М. Птухи, А. Слащука, О. Шаблія, В. Яворської та ін.

Дослідженню й удосконаленню методичного та методологічного забезпечення для аналізу ринку праці і його складових присвячені праці багатьох науковців, а саме З. Бараник, В. Васильченка, О. Грішнкової, С. Злупко, А. Колота, Е. Лібанової, В. Петюха, В. Онікієнка, С. Слівінської, Р. Чорного та ін.

Вивчення ж впливу демографічних процесів на стан формування та функціонування ринку праці та його елементів досліджений фрагментарно у різних наукових публікаціях і потребує детальнішого дослідження. Так, окремі положення досліджує економічна демографія, соціальна економіка та інші синтетичні дисципліни, що виникають на межі та мають інтердисциплінарний характер.

Так, сучасна економічна демографія розглядає проблеми впливу демографічних процесів на економічний розвиток вцілому і стан ринку праці зокрема через економіку соціально-демографічних структур. Саме економічним наслідкам зміни вікової та інших соціально-демографічних структур населення (одні з перших методик оцінки вікової структури населення пов'язані з роботами У. Фара (Farr, 2001)). Згадані роботи У. Фара у сфері оцінки ролі різних вікових груп людини стали основою методик оцінки “вартості людського життя”, величини очікуваних довічних доходів, що в кінцевому результаті впливають на якість життя населення. Дослідження економіки соціально-демографічних структур включає чотири підрозділи. Перший, який умовно можна назвати “економікою вікової структури населення” висвітлює аналіз вікової структури населення як фактора впливу на величину виробництва й споживання. Другий підрозділ присвячений “функціональним прогнозам населення”, в ньому оцінюється перспективна чисельність і склад груп населення із виокремленням серед них контингентів виробників і споживачів товарів і послуг різних галузей. Третій підрозділ включає дослідження впливу на характер і рівень споживчих запасів таких параметрів, як соціально-демографічні (стать, вік, належність до певного покоління), географічні, поведінкові, дохідні. Такі дослідження є невід’ємним елементом демографічного сегментування ринку. Четвертий підрозділ економіки соціально-демографічних структур висвітлює використання багатовимірних таблиць в економіко-демографічному аналізі, що постає універсальним способом для аналізу змін взаємозалежності різних станів населення, які характеризують будь-який один демографічний

процес чи поєднання демографічного та скорочення (розширення) економічних процесів) [17].

Демографічні процеси та і демографічний розвиток мають вплив на формування пропозиції робочої сили на ринку праці. Вона формується в першу чергу в залежності від вікової структури населення, його статевого розподілу, що є наслідком певної демографічної поведінки та рівнів народжуваності й смертності в регіоні, очікуваної тривалості життя населення, і навіть від міграційних переміщень.

Тому при вивченні формування пропозиції на ринку праці слід враховувати не тільки економічні чинники, але й соціально-демографічні, що безпосередньо впливають на чисельність природної основи для зайнятості й економічної активності.

Для дослідження демографічних процесів широко використовуються не тільки методи власне демографії, а й методи інших наук. Вони модифікуються стосовно своїх дослідницьких завдань, тому часто важко окреслити між ними та методами демографії чіткі межі.

До методів власне демографічного аналізу належить метод когорт, застосовуваний при вивченні зміни того чи іншого демографічного процесу впродовж життя генерації. Дістали поширення методи потенційної демографії, які передбачають вимірювання демографічних процесів не кількістю подій або прожитих людино-років, а демографічними потенціалами – кількістю людино-років майбутнього життя. Широко застосовують у демографії методи стандартизації демографічних коефіцієнтів, які дозволяють виключити при порівняннях вплив відмінностей у складі порівнюваних населень [50, с. 21].

В демографічному аналізі часто використовують демографічні моделі, які описують зміну населення загалом або компонентів його зростання. Найбільш поширені моделі стаціонарного населення та моделі стабільного населення а також числові моделі демографічних процесів для гіпотетичної генерації у вигляді демографічних таблиць.

Важливе місце в демографічній методиці посідають прийоми вивчення та аналізу кількісних відносин, зокрема статистичні й математичні методи. Будучи самостійною наукою, статистика в демографії відіграє роль одного з її головних методів, утворюючи як така головну частину демографічної статистики.

Характеристики закономірностей демографічних процесів (і зростання населення) вимагають кількісної оцінки темпів зміни сукупностей людей як функції часу – календарного або власного часу когорти (віку або тривалості перебування в тому чи тому демографічному стані). Тому в демографії широко розповсюджені методи математичного аналізу, зокрема диференційного та інтегрального обчислення, коли кількісні сукупності й час розглядають як неперервні змінні, а також матрична алгебра, коли їх розглядають як дискретні змінні.

Залежності демографічних процесів від віку й тривалості перебування в тому чи тому стані не завжди можуть бути подані в аналітичному вигляді. Тому в демографії широко використовують прийоми їх графічного зображення та аналізу у вигляді кривих народжуваності, смертності, шлюбності й методи підбору відповідних кривих до емпіричних даних. Для наочного подання головних функцій демографічних таблиць застосовують графічні методи. Особливе місце серед них посідають демографічні сітки, які дозволяють за допомогою геометричних побудов отримати кількісні значення деяких безпосередньо спостережуваних дисциплін, обчислити головні характеристики демографічних процесів у генерації та аналізувати їх перебіг у часі.

За допомогою статистичних методів можна знайти у зміні демографічних подій певну тенденцію, що проявляється при суцільній обробці великого числа індивідуальних значень. Ця тенденція вільна від впливу випадкових коливань, більш-менш точно виражає закон, котрому підкоряється у своїй зміні відповідне явище.

За допомогою методу статистичних групувань упорядковується уява як про населення в цілому, так і про його структурні компоненти, оскільки статистична сукупність населення є складною багатоструктурною системою. Ознаки населення залежно від мінливості й періоду набування поділяються на вроджені та набуті протягом життя; залежно від форми вираження – кількісні та якісні; залежно від характерних рис – демографічні й соціально-економічні. Більшість ознак, властивих населенню, є атрибутивними, а кількісні ознаки населення, як правило, дискретні (за винятком часу), що дозволяє проводити всі види статистичних групувань – варіаційні, або структурні, типологічні, аналітичні, комбіновані і багатомірні групування [40, с. 18].

Типологічні групування здійснюються у першу чергу у, оскільки необхідно узагальнити первинну статистичну інформацію та на основі виділення соціально-економічних типів, явищ, прослідкувати їх структуру, розвиток, різноманітність. Типологічні групування потребують також попереднього якісного теоретичного аналізу, оскільки вибір ознаки групування частіше за все спирається на відомості з інших наук. Таким чином, метод групувань допомагає виділити однорідні групи і тим самим визначити межі і можливості використання інших методів.

У демографії широке використання має метод статистичних показників, а саме, абсолютних, відносних і середніх величин. Абсолютні величини одержують безпосередньо під час статистичного спостереження, і вони є вихідними характеристиками процесу руху населення. До числа абсолютних величин, що характеризують рух населення, відносять чисельність населення на певний критичний момент, число шлюбів, розлучень, народжень, смертей та ін., такі характеристики динаміки чисельності населення як природний і механічний приріст (убуток) населення [40, с. 19].

Порівняння й зіставлення – необхідний елемент статистичного аналізу, який стає можливим через використання відносних величин. Демографічні

коефіцієнти використовують для вимірювання частоти демографічних подій, опису та аналізу демографічних процесів і структур при вивченні їх змін у часі і просторі, для різного роду порівнянь. Загальноприйнята система й класифікація демографічних коефіцієнтів відсутня. Відповідно до специфіки відображуваних ними відносин виокремлюють два класи : А – коефіцієнти швидкості зміни (руху) населення та інтенсивності демографічних процесів та В – структурні коефіцієнти [40, с. 25].

Жодний аналіз не може обійтися без узагальнень, а отже, і без використання середніх величин. Для розрахунку середньої чисельності населення застосовують середні арифметичні моментного ряду динаміки. Для порівняння певного явища у часі, просторі, чи з нормою (стандартом) демографія використовує і такі відносні величини як індекси. Індексний метод використовують при застосуванні методів стандартизації демографічних коефіцієнтів, зокрема, при вивченні народжуваності, смертності. Цей метод дозволяє виключати при зіставленнях вплив розходжень у складі населення порівнюваних територій (порівнюваних проміжків часу). Наприклад, якщо в населенні двох територій спостерігають різні показники народжуваності, то допоможе бути викликане як різною інтенсивністю цього процесу в людей одного віку, так і розходженнями у віковій структурі (зрозуміло, що скорочення частки молодого віку веде до зменшення загального показника народжуваності). Метод же стандартизації дозволяє показати демографічні процеси в “чистому вигляді” [56, с. 32].

Проте, можливості індексного методу цим не обмежуються, оскільки індекс – складний відносний показник і може характеризувати зміни масових явищ, що складаються не тільки з однорідних, а й з неоднорідних елементів. За допомогою цієї властивості індексного методу стає можливим порівняти одразу кількісні і якісні характеристики населення. А саме таким індексом наданий момент є індекс людською розвитку (ІЛР), який почали активно застосовувати в демографічних та соціально-економічних дослідженнях. Вимірювання людського розвитку за допомогою індексу людського розвитку

було запропоноване в рамках Програми розвитку ООН і використане в її першому річному звіті за 1990 рік. Перші опубліковані дані про ІЛР в Україні маємо на початок 1995 року. Цей показник, крім серед нього доходу, включає дам і про тривалість життя (очікувана тривалість життя при народженні дитини) і рівень освіти (різні ступені грамотності).

Методичні підходи до аналізу економічної активності й зайнятості населення потребують конкретних даних щодо чисельності зайнятого та незайнятого населення. Інформаційною базою для проведення економіко-статистичного аналізу виступають результати переписів населення, поточного обліку, статистичної звітності підприємств, Державної служби зайнятості України, вибіркового обстежень, досліджень суспільної думки й інших досліджень.

Швидкі зміни, що відбуваються на ринку праці в залежності від соціально-економічних умов призводять до того, що можливості використання даних поточної статистики стають обмеженими. Тому увагу варто приділяти іншим джерелам інформації (соціологічні дослідження, вивчення громадської думки, опитування думки експертів, особливо з-поміж спеціалістів в сфері зайнятості тощо).

Вивільнення працівників із галузей економіки регіону разом із іншими чинниками формує відповідний резерв робочої сили. Здатність робочої сили до переходу із стану функціонування в резервний стан, і навпаки, означає існування механізму саморегулювання регіональних ринків праці. Водночас різні форми територіально-галузевого резерву неоднаково впливають на структуру пропозиції робочої сили.

Потрібно розрізняти наявний і потенційний резерв у використанні трудового потенціалу. Потенційний резерв біде складатись з тих осіб, котрі тільки у певних умовах претендують на робочі місця за наймом та можуть частково чи повністю ввійти в склад трудового потенціалу регіону [63].

Оцінка ситуації на регіональних ринках праці тільки з точки зору спаду економічного розвитку чи збільшення безробіття за сучасних умов не

особливо результативною. Так відбувається завдяки тому, що “гостро кризовими” можна назвати багато територіальних одиниць чи структур. Тому прийнятнішим є підхід, коли досить правильно здійснити аналіз на основі оцінок: масштабів пропозиції робочої сили з боку різних категорій працездатного населення; загальних кількісно-якісних змін у галузях застосування праці; зрушеннях в економічній базі територіального розвитку та їх вплив на місткість ринку праці; динаміці обсягів та інтенсивності територіально-галузевого руху робочої сили (міграційного, міжсекторного, міжгалузевого і професійно-кваліфікаційного) [63]. Кожну з цих груп можна розгорнути в деталізовану систему конкретніших показників.

Основою аналізу зайнятості мають бути деструктивні і дезінтеграційні процеси, що відбуваються в цій сфері на регіональну рівні (суттєве перевищення масштабів реального вивільнення робочої сили порівняно з очікуваним, швидкі темпи зростання явного й прихованого безробіття, надвисоке реальне вивільнення робочої сили), а методом проведення аналізу може бути аналітичне зіставлення територіальних показників з середніми по регіону і визначення відповідних коефіцієнтів відхилення (випередження).

Проведення постійного моніторингу показників економічної активності та зайнятості населення дозволить детальніше дослідити ринок праці регіону, визначити проблеми які стримують його розвиток та забезпечити швидке їх вирішення за допомогою важелів та інструментів державного регулювання.

Висновки до першого розділу.

Демографічним процесом називають відтворення населення загалом або зміну чисельності всього населення в результаті народжувань і смертей, а також деякі демографічні явища. Основними демографічними процесами є народжуваність, смертність, природний приріст, міграції. У процесі кількісного та якісного відтворення населення відбуваються дуже складні процеси, які набувають трьох форм – природного, міграційного і соціального руху населення, які тісно пов'язані між собою.

Структура попиту на робочу силу, як і пропозиції піддається впливу міграційних процесів та процесів природного відтворення населення. В економічній системі на динаміку ринку праці мають вплив низка чинників, а саме: рівні народжуваності й смертності, темпи зростання чисельності працездатного населення та його частки у структурі населення, його статеві-віковий розподіл, рівень економічної активності різноманітних демографічних, етнічних груп працездатного населення, міграційні процеси і ін.

Демографічні процеси та і демографічний розвиток мають вплив на формування пропозиції робочої сили на ринку праці. Вона формується в першу чергу в залежності від вікової структури населення, його статевого розподілу, що є наслідком певної демографічної поведінки та рівнів народжуваності й смертності в регіоні, очікуваної тривалості життя населення, і навіть від міграційних переміщень.

Тому при виченні формування пропозиції на ринку праці слід враховувати не тільки економічні чинники, але й соціально-демографічні, що безпосередньо впливають на чисельність природної основи для зайнятості й економічної активності.

Для дослідження демографічних процесів широко використовуються не тільки методи власне демографії, а й методи інших наук.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ДЕМОГРАФІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РИНОК РОБОЧОЇ СИЛИ РЕГІОНУ (НА МАТЕРІАЛАХ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

2.1 Аналіз демографічних процесів в регіоні

Демографічні процеси й демографічний розвиток території є визначальним чинником формування попиту і пропозиції на регіональному ринку праці. Найбільш помітним є зв'язок між чисельністю населення (працездатної його частини), його характеристиками й структурою та формування пропозиції робочої сили в регіоні. Саме аналіз динаміки чисельності, статево-вікового складу, густоти населення, і навіть рівня урбанізації дають можливість дослідити природну базу відтворення економічної активності населення, яка є однією з ключових понять при дослідженні реалізації трудового потенціалу та ринку праці регіону.

Станом на 1.04.2015 р. чисельність населення Волинської області становить 1042,7 тис. осіб, з них 52,3% – міські жителі, 52,8% – жінки. За останніх 20 років відбулось зменшення чисельності населення області на 35,4 тис. осіб або 3,1% від рівня 1995 р. (додаток А). При цьому, чисельність міського населення скоротилась на 14,1 тис. осіб (2,5%), тоді як сільське – на 21,3 тис. осіб (4,1%); частка жіночого населення в структурі населення суттєво не змінилась, проте помітно, що чисельність жінок скоротилась на 3% за вказаний період, тоді як чисельність чоловіків – на 4%.

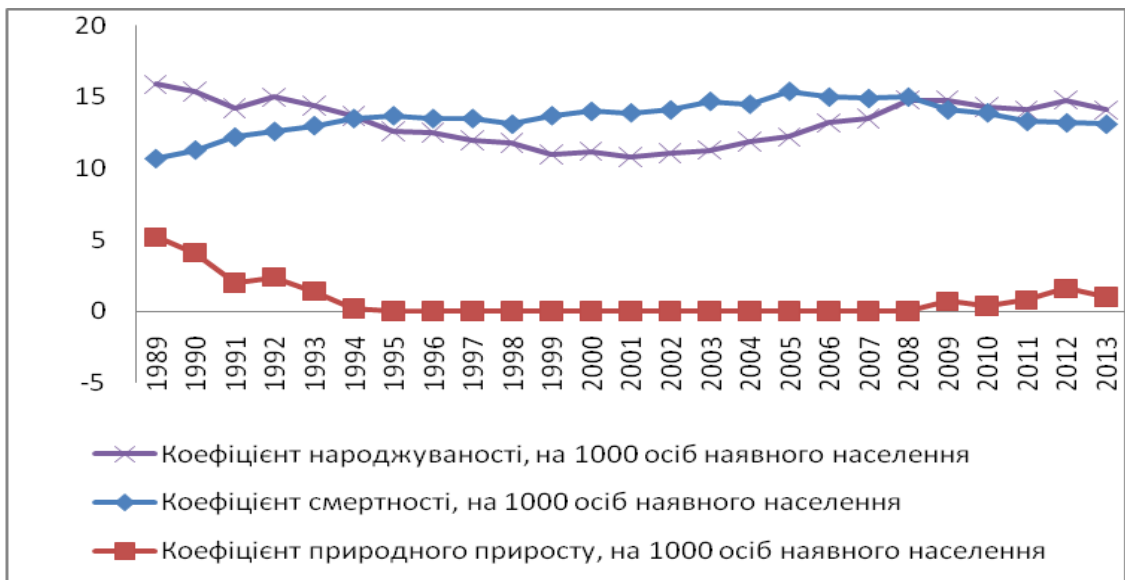
В 16 районах області проживає 658,4 тис. осіб, з яких 75,5% – жителі сільських населених пунктів. Найбільший район за чисельністю населення Ківерцівський (63,8 тис. осіб), а найменший – Шацький (16,9 тис. осіб). В 11 містах проживає 440,7 тис. осіб (43% всіх жителів області). Найбільше місто за чисельністю населення обласний центр – Луцьк (216 тис. осіб), найменше – Берестечко Горохівського району (1,75 тис. осіб). В 22 селищах міського

типу (сmt) проживає 102,9 тис. осіб. Найбільше за чисельністю населення сmt Маневичі Маневицького району (10,7 тис. осіб), найменше – сmt Сенкевичівка Горохівського району (1,3 тис. жителів). В 1054 селах області проживає 497,6 тис. осіб. Найбільші села: Раків Ліс Камінь-Каширського району та Підгайці і Липини Луцького району.

Щодо густоти населення, то близько 70% населення розміщено у центральній і південній частинах області, де густина наближається до 75,5 особи на 1 км², як і в цілому в Україні. Рідше заселення північ області – 22,4–36,1 особи на 1 км², що в середньому в області дає 51,6 особи на 1 км². Найбільш густозаселене серед регіонів області м. Луцьк (5,1 тис. осіб на 1 км²), найменше – Турійський район (21,8 особи на 1 км²).

У 2014 р. загальний коефіцієнт народжуваності у Волинській області становив 14,1‰; загальний коефіцієнт смертності – 13,2‰; загальний коефіцієнт природного приросту (скорочення) (на 1000 осіб наявного населення) – 0,9‰; коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року (на 1000 живонароджених) – 5,9‰.

Волинська область, одна з декількох Західноукраїнських областей, яка характеризується позитивним природним приростом населення (із 2008 р.) (рис. 2.1). Цікаво, що цей приріст в основному завдяки приросту у містах, тоді як чисельність сільських жителів зменшується природно і механічно (незначний позитивний природний приріст у селах відбувся тільки у 2012 р. - на 0,2‰). Така ситуація в основному пояснюється високими показниками смертності сільських мешканців, які все ще перевищують вже підвищені показники народжуваності (див. додаток Б). І хоча показники народжуваності у сільській місцевості ще значно вищі, ніж у містах (15,6‰ проти 12,8‰ у 2013 р.), від'ємний природний приріст у -0,3‰ забезпечується завдяки надто високим показникам смертності населення (15,9‰ у сільських поселеннях проти 10,6‰ у містах у 2013 р.).

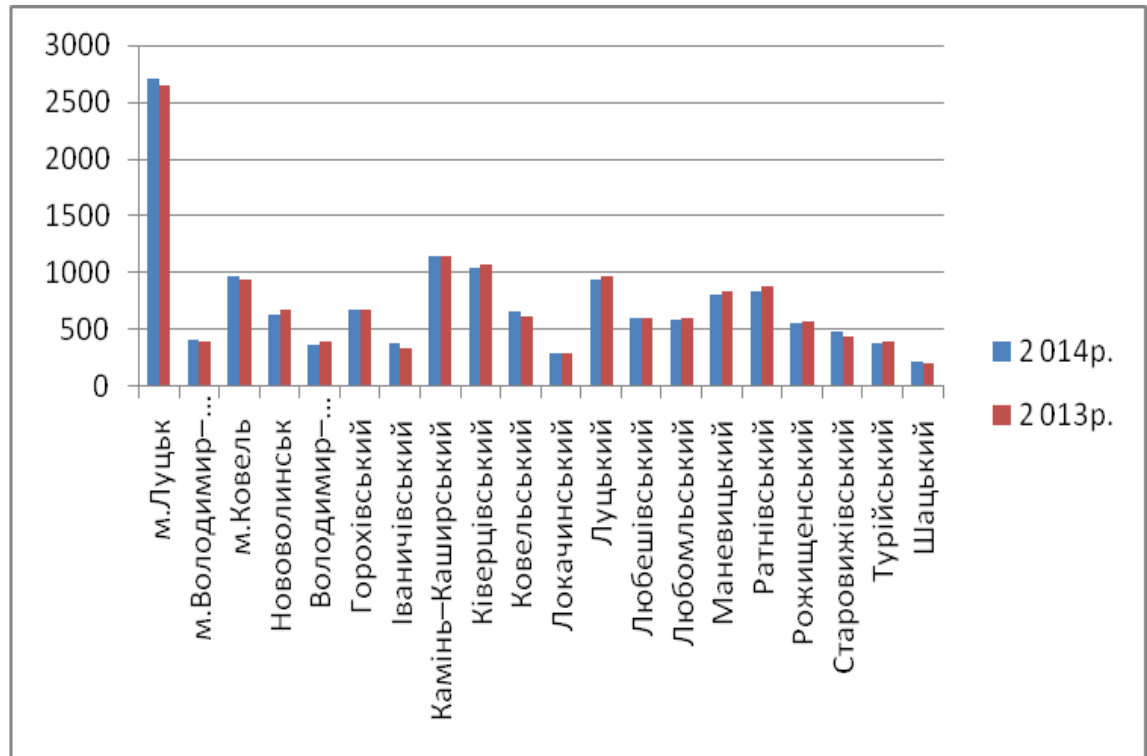
Рис 2.1 Динаміка народжуваності, смертності та природного приросту населення Волинської області у 1989–2013 рр.*

*Складено автором за даними [61].

Щодо динаміки народжуваності, то вона стабільно позитивна починаючи із 2002 р. – відтоді загальний коефіцієнт народжуваності зріс з 11,1‰ до 14,1‰. При порівнянні динаміки народжуваності помітно, що з 2008-го року відбулося різке збільшення народжуваності. Відтоді на 1000 жителів на Волині народжується щороку більше 14-ти малюків. До того показник був на рівні 11–13. Дехто пов’язує різке зростання народжуваності із збільшенням виплат при народженні дитини, проте це не завжди вірно, адже існує низка інших факторів, як от реалізація “відкладених народжень”, вплив розширення покоління дітородного віку внаслідок природних причин (великої кількості дітей, народжених у 80-их рр.), вплив релігійних переконань та ін.

У 2014 року народилось 14668 дітей, у 2013 році – 14700 дітей (з них 52% – у сільській місцевості). Тобто, не зважаючи на те, що загальний коефіцієнт народжуваності не змінився, помітним є зменшення абсолютної кількості народжень у 2014 р. Найвища народжуваність – у Камінь-Каширському, Ківерцівському районах та м. Луцьк, а найменше дітей

народилось – у Шацькому, Локачинському районах та у м. Володимирі–Волинському (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Народжуваність у районах та містах обласного підпорядкування Волинської області, осіб*

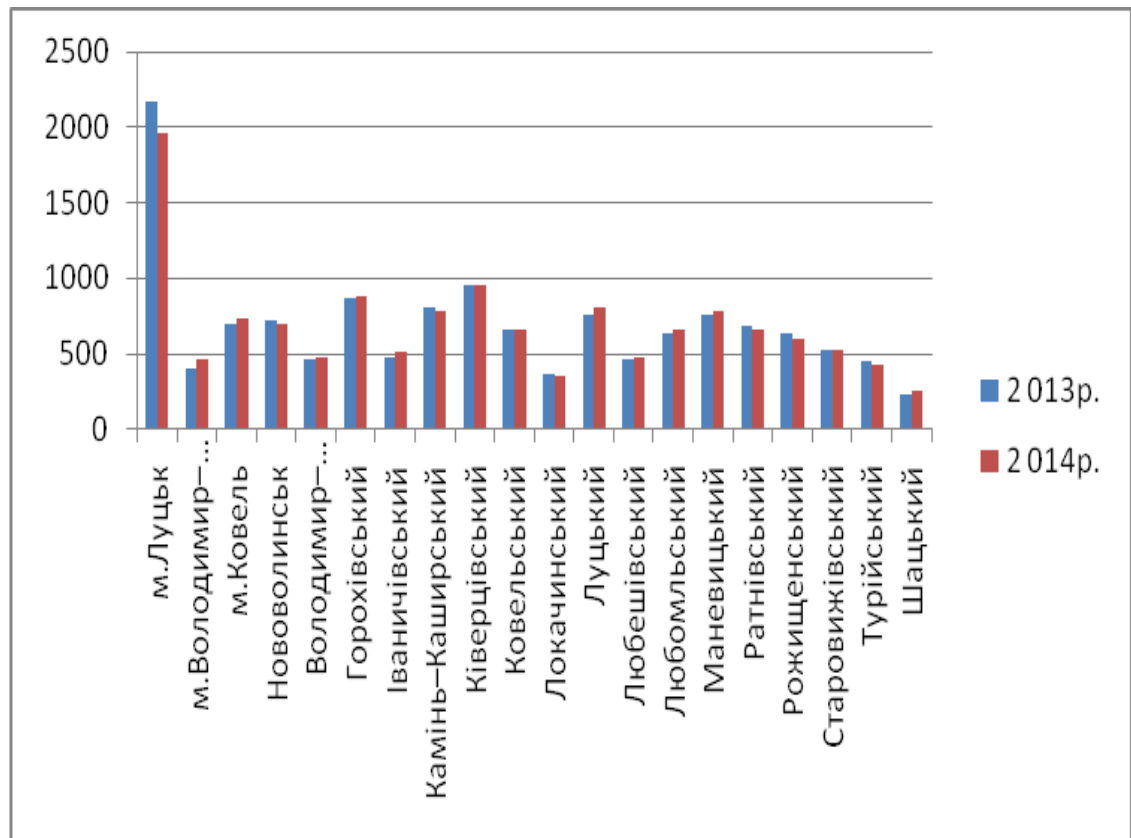
*Складено автором за даними [61].

Водночас померло 13748 осіб, що більше від попереднього року на 82 особи (з них – 57% у сільській місцевості). Найбільше осіб померло у м. Луцьк, Ківерцівському, Горохівському, Камінь-Каширському районах області (рис. 2.3). А найменше – у Шацькому та Локачинському районах.

Структура причин смерті населення суттєво не змінилась: перше місце посідають хвороби системи кровообігу, друге - новоутворення, третє - зовнішні причини.

Внаслідок деяких змін у динаміці народжуваності й смертності у розрізі районів Волинської області (див. рис. 2.2 та 2.3) можемо спостерігати зміни у природному прирості. Так, абсолютне природне скорочення чисельності сільського населення у 2014 р. поглибилось (з -177 у 2013 р. до -221 особа у 2014 р.); природний приріст міського населення в абсолютних

показниках теж сповільнився (з 1211 у 2013 р. до 1141 особа у 2014 р.). Окрім сповільнення й зміни спрямованості позитивних тенденцій у природному прирості в загальному по області, помітною є зміна й у розрізі районів і міст обласного підпорядкування. Природне скорочення у м. Нововолинськ та Рожищенському районі збільшилось майже у 4 рази в кожному; у Турійському – в 2,5 рази. Натомість у таких районах, як Іваничівський, Любомльський, Старовижівський, Шацький – природне скорочення суттєво зменшилось, а у м. Володимир-Волинський та Ковельському районі – взагалі дістало зворотну спрямованість і у них зафіксували незначне природне збільшення чисельності населення.

Рис. 2.3 Смертність у районах та містах обласного підпорядкування Волинської області, осіб*

*Складено автором за даними [61].

Показники природного приросту суттєво різняться за типом поселень в Волинській області. Зокрема, найвищі показники природного приросту характерні для Камінь-Каширського, Луцького, Любешівського,

Ратнівського районів та міст Ковель та Луцьк, в яких показники природного приросту значно вищі від середньобласного показника. Тоді як у Володимир-Волинському, Горохівському, Іваничівському, Ковельському, Локачинському, Любомльському, Рожищенському, Старовижівському, Турійському і Шацькому районах області та містах Володимир-Волинський та Нововолинськ зафіксовано від'ємні показники природного приросту.

2.2 Вплив процесів відтворення населення на формування пропозиції робочої сили Волинської області

На пропозицію робочої сили на ринку праці впливає в першу чергу процеси народжуваності й смертності, які формують основу природного відтворення населення й основної продуктивної його частини – економічно активного населення; статеві-віковий розподіл населення, міграційні процеси.

Наслідком проаналізованих (у п. 2.1) процесів відтворення населення, є зміна чисельності економічно активного населення, яке безпосередньо представляє базу пропозиції робочої сили на ринку праці. Як видно з таблиці 2.1, чисельність економічно активного населення у Волинській області скорочується: у 2014 р. порівняно з 2013 р. – у віці від 15 до 70 років на 5,8%, у працездатному віці на 3,2%. Натомість зростає чисельність економічно неактивного населення: у 2014 р. порівняно з 2013 р. – у віці від 15 до 70 років на 11%, у працездатному віці на 10%.

Ринок праці Волинської області характеризується схожими тенденціями, що існують у всіх прикордонних регіонах Західної України: наприклад, притаманні деструктивні зміни у самій кон'юктурі ринку праці; спад економічної активності населення, що призводить до випереджаючих темпів скорочення робочої сили у порівнянні із темпами відтворення кількості

населення. Найбільше частка економічно активного населення у 2014 р. зменшилася у Володимир-Волинському, Любешівському та Любомльському районах області. Водночас відбулося збільшення реального рівня економічної активності з врахуванням зайнятості у тіньовій економіці (додаток В).

Таблиця 2.1

Економічна активність населення у Волинській області [61]

В середньому за рік	2014 р.	2013 р.
Економічно активне населення, тис. осіб		
у віці 15–70 років	455,4	483,6
працездатного віку	435,8	450,2
Зайняте населення, тис. осіб		
у віці 15–70 років	410,5	445,7
працездатного віку	390,9	412,3
Безробітне населення, тис. осіб (за методологією МОП)		
у віці 15–70 років	44,9	37,9
працездатного віку	44,9	37,9
з нього		
zareєстроване у державній службі зайнятості	11,4	12,2
Економічно неактивне населення, тис. осіб		
у віці 15–70 років	291,8	262,7
працездатного віку	206,5	187,0
Рівень економічної активності, у відсотках до населення відповідної вікової групи:		
у віці 15–70 років	60,9	64,8
працездатного віку	67,8	70,7
Рівень зайнятості, у відсотках до населення відповідної вікової групи:		
у віці 15–70 років	54,9	59,7
працездатного віку	60,9	64,7
Рівень безробіття (за методологією МОП), у відсотках до економічно активного населення відповідної вікової групи:		
у віці 15–70 років	9,9	7,8
працездатного віку	10,3	8,4
Рівень zareєстрованого безробіття населення працездатного віку, у відсотках до населення відповідної групи:		
економічно активного населення працездатного віку	2,6	2,7
населення працездатного віку	1,8	2,0

Характерно те, що суттєво відрізняються показники економічної активності за місцем проживання. Зокрема, економічна активність сільських мешканців поступово збільшувалася від 2005 р. і значно підвищилась у 2013 р. до 73,3%, натомість у міських поселеннях – навпаки: чисельність

економічно активного населення впродовж 2005–2013 рр. поступово зменшувалась і досягла 57,6% у 2013 р. Серед жінок та чоловіків теж зафіксовані незначні розбіжності у зміні чисельності економічно активного населення: його частка серед чоловіків зростає традиційно є вищою - у 2013 р. 68,9%, а у жінок – зменшується до 61,0% у 2013 р.

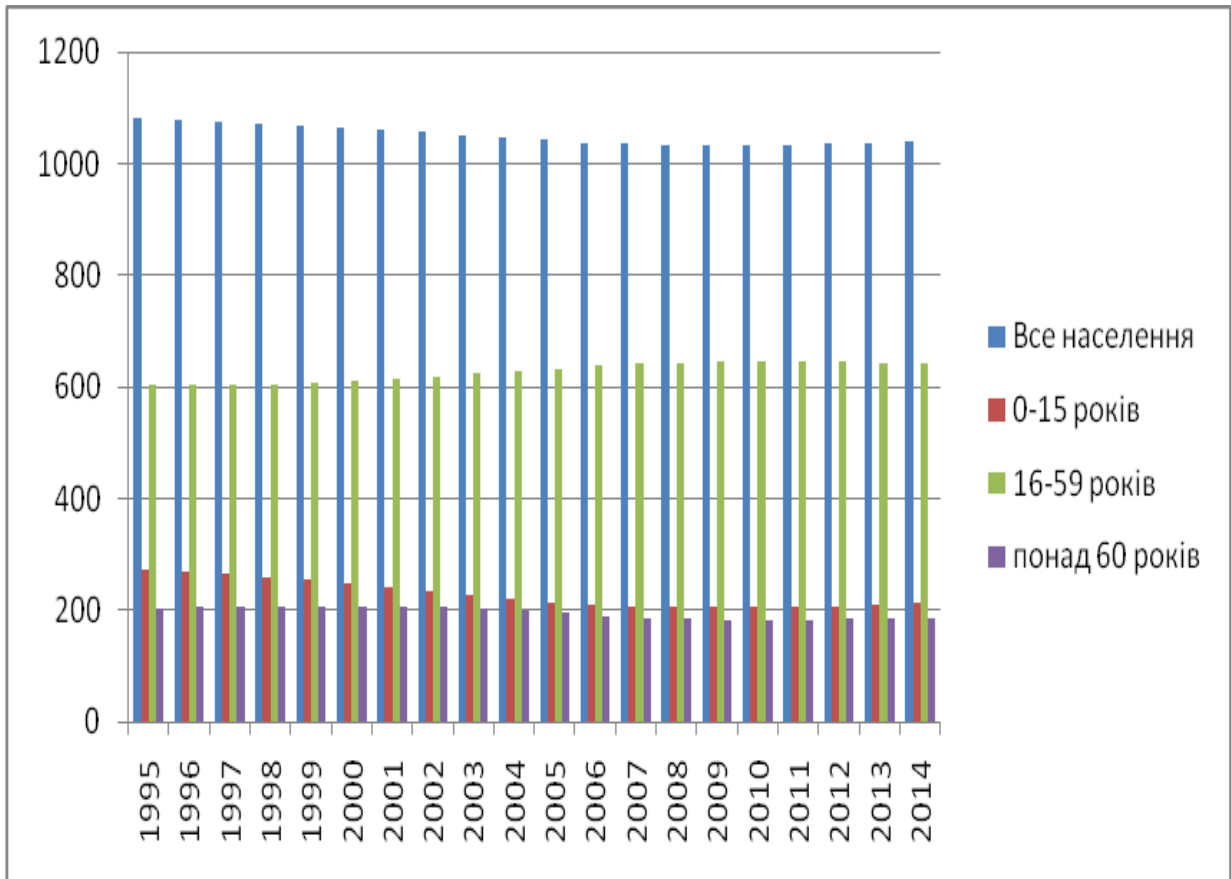
Таблиця 2.2

Економічна активність населення Волинської області за статтю та місцем проживання у 2013 році [61]

	Одиниця виміру	Все населення	Жінки	Чоловіки	Міські поселення	Сільська місцевість
Економічно активне населення	тис.осіб					
у віці 15-70 років		483,6	235,9	247,7	232,9	250,7
працездатного віку		450,2	214,7	235,5	224,5	225,7
Рівень економічної активності	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років		64,8	61,0	68,9	57,6	73,3
працездатного віку		70,7	68,2	73,0	65,1	77,1
Зайняте населення	тис.осіб					
у віці 15-70 років		445,7	220,1	225,6	218,3	227,4
працездатного віку		412,3	198,9	213,4	209,9	202,4
Рівень зайнятості	у % до населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років		59,7	56,9	62,8	54,0	66,5
працездатного віку		64,7	63,2	66,2	60,9	69,2
Безробітне населення	тис.осіб					
у віці 15-70 років		37,9	15,8	22,1	14,6	23,3
працездатного віку		37,9	15,8	22,1	14,6	23,3
Рівень безробіття	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи					
у віці 15-70 років		7,8	6,7	8,9	6,3	9,3
працездатного віку		8,4	7,4	9,4	6,5	10,3
Економічно неактивне населення	тис.осіб					
у віці 15-70 років		262,7	150,9	111,8	171,3	91,4
працездатного віку		187,0	100,0	87,0	120,1	66,9

З одного боку такі зміни можна пояснити кризовими процесами, що відбувались в економіці й призвели до значного рівня безробіття (6,3%) та

суттєвої економічної неактивності серед міського населення (у містах майже вдвічі більше економічно неактивного населення, ніж у селах області), значного рівня тіньового сектору в економіці прикордонного регіону. Проте не менш важливий вплив на формування сучасної ситуації з економічною активністю населення має природна складова – статеві-вікова структура населення (рис. 2.4).

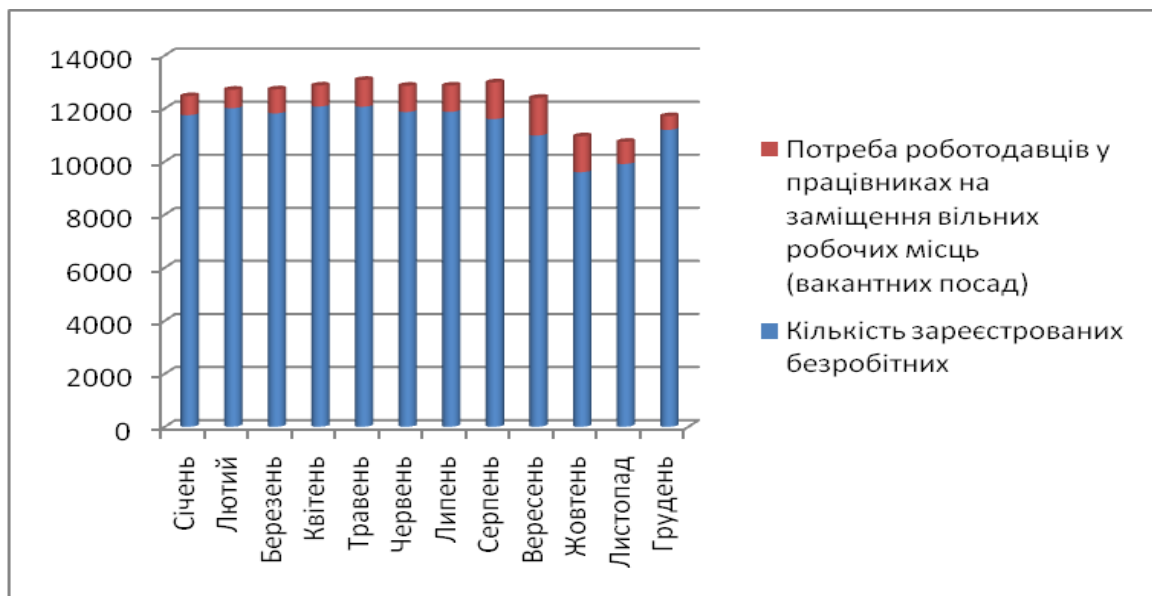
Рис. 2.4 Структура населення Волинської області за віковими групами*

*Складено автором за даними [61].

Дослідження формування попиту і пропозиції на ринку праці неможливе без вивчення вікової структури населення регіону. Вивчення динаміки вікового розподілу населення Волинської області доводить, що відбувається зростання частки населення у працездатному віці (16–59 років), зменшення частки населення у після працездатному віці впродовж 1995–

2013 рр. Завдяки збільшенню народжуваності із 2008 р. фіксується збільшення частки населення у допрацевдатному віці, що є позитивною тенденцією, адже у майбутньому сприятиме розширенню природної бази економічної активності.

Динаміка попиту й пропозиції робочої сили на ринку праці регіону свідчить про істотне перевищення обсягу пропозиції робочої сили над попитом (рис. 2.5); проте на сьогодні вже є тенденції до збільшення в цілому в області попиту на робочу силу та зменшення її пропозиції.

Рис. 2.5 Попит та пропозиція робочої сили у Волинській області в 2014 році*

*Складено автором за даними [61].

В більшості районів Волинської області помітною ця тенденція. Тільки Луцький район характеризується деяким зростанням пропозиції робочої сили, в основному внаслідок наближеності до м. Луцьк, а тому й порівняно кращими можливостями для працевлаштування. Сучасні тенденції до прагнення розмістити підприємства у місцях із нижчою ціною на землю, теж сприяє цьому: багато підприємств розміщені за межами міста, і відносяться вже до Луцького району. Для інших районів характерне зменшення пропозиції робочої сили, тому що тривалість очікування працевлаштування, та рівень оплати праці, що пропонує державна служба зайнятості, часто не

задовольняє потреби працездатного населення. Це здебільшого відноситься до молодих осіб працездатного віку, котрі часто працевлаштовуються не легально або сезонно.

Кількість працездатного населення впливає також на кількість штатних працівників, яка зменшується від початку 2000-их рр. і хоча у 2014 р. зафіксовані деякі позитивні тенденції (збільшення середньооблікової чисельності працівників та коефіцієнта обороту робочої сили з прийому, збільшення номінальної заробітної плати), проте негативні тенденції все ще формують кон'юнктуру ринку праці (коефіцієнт зі звільнення все ще значно перевищує прийом, а падіння індексу реальної заробітної плати відбувається значно швидше, ніж фіксує статистика) (табл. 2.3). Тому, навіть за збереження існуючих позитивних тенденцій у демографічному розвитку, накопичений дисбаланс на ринку робочої сили ще довго не буде подоланий.

Таблиця 2.3

Основні показники ринку праці Волинської області [61]

	Середньооблікова кількість штатних працівників, тис. осіб	Коефіцієнт обороту робочої сили		Середньомісячна заробітна плата		
		по прийому	по звільненню	номінальна		реальна, у % до попереднього року
		у % до середньооблікової кількості штатних працівників		гривень	у % до прожиткового мінімуму для працездатних осіб	
2000	283,7	16,6	24,6	150	55,6	X
2001	265,9	18,9	27,1	201	64,6	X
2002	246,3	21,4	28,2	253	69,3	122,7
2003	231,6	23,8	29,4	319	87,4	119,4
2004	220,2	24,4	25,0	412	106,5	124,4
2005	222,3	24,7	25,7	591	130,5	127,8
2006	223,5	27,3	27,5	773	153,1	119,7
2007	221,8	30,0	29,7	1013	178,3	116,0
2008	221,4	26,4	31,5	1380	206,2	108,8
2009	203,9	21,3	27,0	1427	191,8	91,3
2010	200,2	23,8	25,1	1692	183,5	114,5
2011	195,1	23,9	25,5	1994	198,6	110,2
2012	192,7	20,9	26,0	2339	206,3	117,9
2013	180,5	22,2	23,7	2580	211,8	111,0
2014	181,8	22,7	24,7	2721	223,4	93,5

За такої складної ситуації на ринку праці, рівень працевлаштування залишається мізерним – близько 7,5% від усіх зареєстрованих безробітних знаходять місце прикладання праці. Така статистика доволі поверхнева, адже за сучасних умов важко аналізувати реальну картину: з одного боку, статистичні показники не враховують так звані “статистично малі” підприємства, чисельність зайнятих на яких менше 10 осіб, в той же час такі малі підприємства становлять близько третини від усіх наявних у області, таким чином реальна картина зайнятості та безробіття спотворена і дані здебільшого отримані на підставі обстежень і експертних оцінок.

З огляду на реальні тенденції, що відбуваються у зв’язку з воєнними діями, рухом переселенців, мобілізацією, економічною кризою та зубожінням значної частини населення, у регіоні, що відноситься до економічно відсталих, поширюють деструктивні дисбаланси та диспропорції на ринку праці, полиблюються вони й за рахунок трудових міграцій населення.

Ринок праці Волинської області є складовою національного ринку праці. Проте, маючи спільні риси із загальнонаціональним ринком праці, він має своєрідну специфіку, яка визначається природно-географічним та економіко-географічним положенням території, історико-географічними особливостям ведення господарства. Для Волинської області характерним є значна частка зайнятих у сільському господарстві, промисловості і торгівлі. Така специфічна структура зайнятості зумовлена економіко-географічним (прикордонним) положенням, території що сприяє розвитку торгівлі, а також традицією ведення сільського господарства. Висока частка зайнятих у промисловості пояснюється наявністю промислових об’єктів (харчової, переробної, видобувної промисловості та машинобудування), які розміщені як правило у великих містах області [46].

В промисловості зайнято 21%, у сільському господарстві, лісовому та рибному господарстві – 5%, в освіті – 25%, у оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті автотранспортних засобів і мотоциклів – 7,0%, в транспорті,

складському господарстві, поштовій та кур'єрській діяльності – 6%, іншими видами діяльності зайняті – 36%.

В умовах вимушеної неповної зайнятості впродовж 2014 р. перебувало 7,0% від середньооблікової чисельності працівників області (додаток Г).

У відпустках без збереження заробітної плати на період припинення робіт впродовж 2014 р. перебувало 0,9% середньооблікової чисельності працівників, що менше, ніж у попередні роки. У такі відпустки у 2014 р. найбільше були направлені працівники галузі операцій із нерухомим майном, будівництва та водопостачання й каналізації. Впродовж цього року 7% – переведені з економічних причин на неповний робочий день (тиждень). Ця ситуація призводить до зменшення доходів домогосподарств цих працівників, зниження їх купівельної спроможності. Відтак – це впливає на рівень диття населення і може впливати у майбутньому на рівень відтворення робочої сили. Особливо гостро ця проблема торкнулась працівників транспорту та зв'язку, промисловості, організації розмішування й харчування та будівництва.

2.3 Формування попиту на робочу силу в світлі демографічних процесів в регіоні

Трансформаційні й кризові процеси соціально-економічному житті мають вплив на формування й функціонування ринку праці, становлення якого супроводжувалось вивільненням великої кількості працівників, посиленням проблем зайнятості та працевлаштування. Водночас, можливість вільного перетину кордону посприяла масовим міграціям у пошуку роботи до інших країн. У деяких регіонах економічні процеси супроводжувались високим рівнем безробіття, неповною зайнятістю, низькими заробітками. Отже, міграційні процеси тут набули масового характеру.

Особливо яскраво відтік працездатного населення простежується на рівні моноспеціалізованих міст, основу господарської діяльності яких визначають одне чи декілька промислових підприємств та сільських населених пунктів, де сферу прикладання праці формують сільськогосподарські підприємства. Така ситуація на окремих локальних та регіональних ринках праці сприяла посиленню впливу міграційного чинника на їх функціонування. Трудова міграція за межі країни, яка за часів планової системи господарювання була неможливою, стає поширеним і доступним процесом для різних соціальних груп населення, що проявляється у посиленні трудових міграційних процесів, зростанні мобільності працездатного населення, тощо.

Мобільність працездатного населення є однією з характеристик ринку праці і вона полягає в готовності частини працересурсного потенціалу мігрувати з метою працевлаштування на робочі місця з більш привабливими умовами. При цьому мова йде про вільний вибір місця праці згідно професійно-кваліфікаційних навичок та можливість працевлаштування на легальних умовах. На нинішньому етапі формування ринку праці мобільність населення є вимушеною і у переважній більшості випадків має нелегальний характер.

Останнім часом у Волинській області поширилось явище трудової міграції, що особливо помітно у прикордонних з Республікою Польща районах. Це явище має значний вплив на структуру пропозиції робочої сили на регіональному ринку праці, а також видозмінює структуру зайнятості населення.

Недостатня увага держави до даної проблеми спричиняє появу цілої низки деструктивних явищ. Нелегальний характер трудових міграцій стає причиною порушення прав людини, зростання криміногенної ситуації та тіньового сектору економіки як на території країни-реципієнта трудових мігрантів, так і для країни їх постачальника. Для регіону-донора працездатного населення негативний вплив проявляється і у втраті значної

частини трудового потенціалу, погіршенні статево-вікової структури населення регіону.

Вплив міграційного чинника на формування ринку праці має свої особливості щодо сили і характеру прояву і значно залежить від суспільно-географічних передумов розвитку окремих територій. Географічне положення, демографічна ситуація і особливості господарської системи впливають на формування міграційної поведінки населення, визначають її напрям і тривалість.

За умов сучасних соціально-економічних і політичних зрушень залишаються актуальними проблеми безробіття та формування ефективної зайнятості регіонів, їх невирішеність. Встановлення взаємозв'язків між міграційними процесами й функціонуванням ринку праці потребує уточнення і врахування територіальних аспектів організації залучення працересурсного потенціалу в господарський комплекс. Це можливо здійснити шляхом виявлення впливу трудових міграцій на функціонування регіонального та окремих локальних ринків праці.

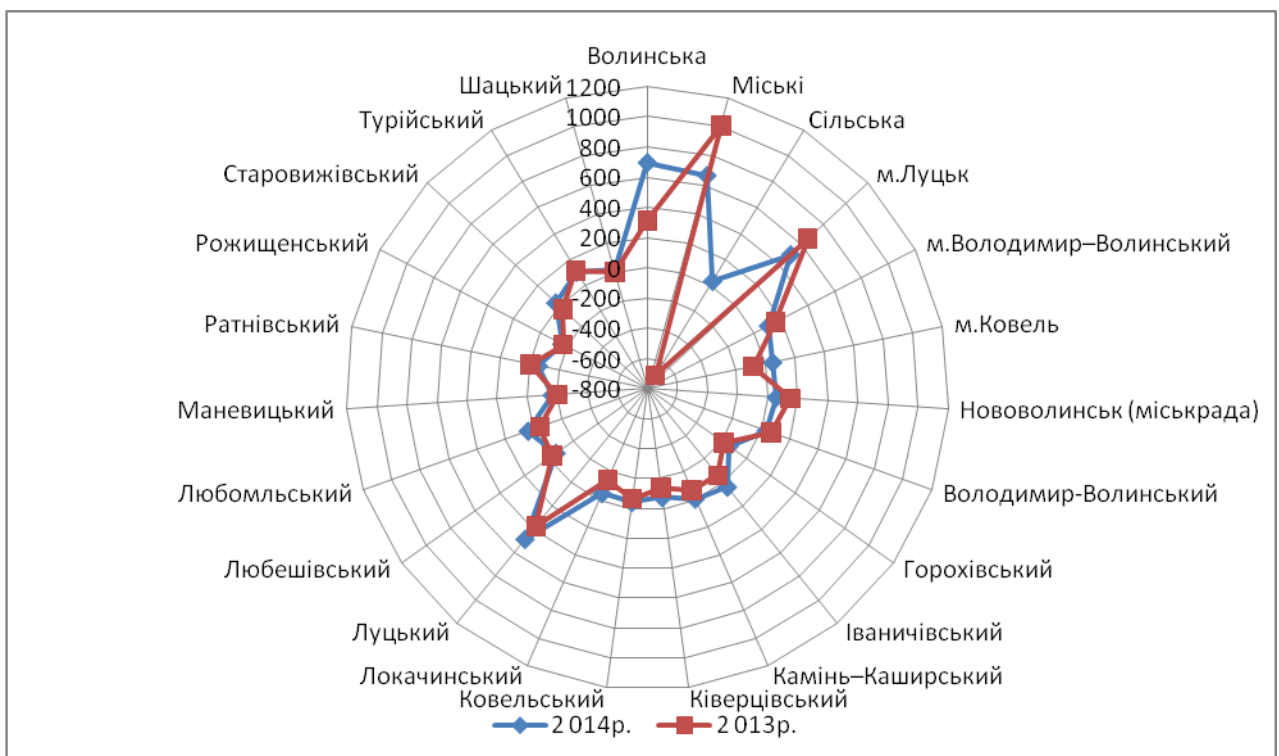
Слід зазначити, що не завжди місце проживання є місцем прикладання праці. Це визначається неузгодженістю структури попиту і пропозиції, недостатніми можливостями реалізації працересурсного потенціалу через недостатній рівень розвитку сфери прикладання праці, тощо. Наявність попиту за межами регіону стає причиною сезонних трудових міграцій на великі відстані. Зв'язки з працевикористання можуть проявлятися як в межах регіону чи області – регіональні (в більшості випадків маятникові), країни – міжрегіональні, так і на міждержавному рівні – міжнародні.

У Волинській області Загальний коефіцієнт міграційного приросту в 2014 р. становив 0,6‰; при чому в містах 1,3‰.

Для нашого дослідження важливо з'ясувати основні тенденції міграційних процесів, зокрема розподіл мігрантів за районами й містами. Помітні значні відмінності у перебігу міграційних процесів містах і районах Волинської області (рис. 2.6). В цілому, по області в порівнянні з попереднім

роком, міграційний рух змінився кардинально: міграційний приріст зріс майже вдвічі, у сільській місцевості він отримав зворотну спрямованість – у минулому році чисельність прибулих перевищила кількість вибулих. Це пояснюється значними внутрішніми переміщеннями осіб, котрі постраждали внаслідок окупації Криму та воєнних дій на сході. Переміщені особи створюють додатковий тиск на регіональний ринок праці, проте є також джерелом оновлення людських ресурсів. Частина переміщених осіб самозайняті, а відтак – диверсифікують структуру ринку праці за рахунок нових форм зайнятості, нових ідей для підприємництва.

Міграційний приріст характерний для міст області та окремих районів, зокрема Луцького, Володимир-Волинського, Іваничівського, Любомльського, Турійського, Шацького. Для всіх інших районів притаманне негативне міграційне сальдо у 2014 р.

Рис. 2.6 Механічний рух населення Волинської області у 2013, 2014 рр.*

* Складено за даними [61].

У внутрішньорегіональних міграціях переважає рух у напрямку міст Луцьк, Володимир-Волинський, Нововолинськ та Луцький, Турійський та

Ратнівський райони, при чому для решти районів та м. Ковель властиве від'ємне сальдо внутрішньорегіональної міграції.

Щодо зовнішньої міграції, то найбільш активними залишаються м. Луцьк, та Луцький район із позитивним сальдо зовнішньої міграції. Тоді як Горохівський, Любешівський, Любомльський, Маневицький, Ратнівський, Рожищенський характеризуються від'ємним сальдо зовнішньої міграції.

Проблемою сучасного ринку праці у Волинській області є недосконалість врегулювання трудової міграції в прикордонних районах, що призводить до погіршення стану ринку праці [24].

Зберігається дисбаланс у співвідношенні між молоддю та особами після працездатного віку у складі робочої сили внаслідок відсутності реалізації регіональних цільових програм розвитку ринку праці. Виїзд за кордон членів сімей успішних мігрантів підвищує також інтенсивність виїзду молоді, що веде до неминучих втрат як у пропозиції на ринку праці, передусім працівників молодого віку, так і у попиті. Відплив кваліфікованих кадрів з актуальними для ринку праці спеціальностями призводить до дефіциту робочої сили у окремих галузях (як от ІТ-технології, кваліфіковані робітничі професії та ін.).

З точки зору формування попиту на робочу силу, позитивний сучасний вплив трудових міграцій за кордон перекреслить ся за умов майбутнього пожвавлення економічних процесів. волинська область може стикнутись із дефіцитом кваліфікованих працівників вже незабаром, зважаючи на масштаби нелегальних трудових міграцій молоді.

Відбувається збільшення масштабів міжнародної трудової міграції й внаслідок низьких рівнів зайнятості на внутрішніх ринках прикордонних районів інших країн. Уряди прикордонних регіонів та країн ЄС заохочують “приплив” порівняно “дешевшої” та кваліфікованої робочої сили з прикордонних районів. Загрозою є те, відбувається втрата молодого покоління, економічно активного населення, що не повернеться.

Збільшення міграційних ризиків через зміну інтенсивностей міграційних процесів та збільшення потоків населення із прикордонних районів за кордон, провокує збільшення частки нелегальних мігрантів, які бажають й надалі працювати за кордоном. Посилюється криміналізація суспільства та знижуються рівень і якість життя внаслідок широкомасштабної імміграції у прикордонні регіони. У більшості прикордонних районів у 2013-2014 рр. відбулися зміни інтенсивності цих процесів населення, на користь збільшення у напрямку за кордон; поширюється торгівля людьми та контрабанда мігрантів; виникає соціальна напруженість і невдоволення економічно активного населення; відбувається збільшення частки нелегальних мігрантів за рахунок продовження практики застосування країнами ЄС короткотермінових квот.

Цьому сприяє дефіцит робочої сили у певних галузях європейського господарства. Так, у Польщі бракує вчителів, медиків, спеціалістів із середньою технічною освітою, у сфері будівництва та сільського господарства теж зафіксована нестача робочих рук.

Прикордонне положення має низку інших позитивних та негативних рис, які до певної міри визначають особливості локальних ринків праці. Так, у Володимир-Волинському, Іваничівському, Любомльському та Шацькому адміністративних районах можна помітити наступні позитивні моменти [46]: можливість товарообігу зі близькими регіонами Польщі завдяки попиту на окремі види товарів; високий попит за кордоном на робочу силу робітничих професій, що зменшує на ринок праці у Волинській області; у мігрантів формуються певні стандарти життя, культурні цінності, які вони переймають в процесі міграції; з'являється можливість удосконалити інфраструктуру туристичної галузі на місцевому рівні й розвивати нові види туризму, орієнтуючись здебільшого на туристичні потоки прикордоння.

З іншої сторони помітні негативні аспекти прикордонного розміщення окремих районів області [46]: масштабна нелегальна “човникова торгівля” й нелегальна зайнятості; виїзд населення у працездатному віці, зміна

структура пропозиції робочої сили, що може мати наслідком дефіцит робочої сили відповідної професійної кваліфікації в окремих регіонах; зменшення потенційно можливих поколінь внаслідок виїзду жінок у дітородному віці; “соціальне сирітство”, соціальне напруження у суспільстві.

Однією з причин посилення впливу міграційного чинника на функціонування регіонального ринку праці є низький рівень заробітків. За результатами численних соціологічних досліджень близько 80% учасників трудових міграцій не мали постійної роботи в Україні, більше 10% перебували в неоплачуваних відпустках. Тимчасові поїздки жителів області з метою працевлаштування за кордон стали масовим явищем, масштаби якого демонструє незареєстрований ринок праці. Значний вплив трудових ресурсів, деформує професійно-кваліфікаційну структуру ринку праці області. Найопширенішою є втрата працівників освітньої сфери, медицини, фахівців з інженерних та технічних спеціальностей, які могли реалізувати свій потенціал та пропонувати інновації в Україні, проте мають кращі можливості закордоном.

Втрата кваліфікації працівниками-мігрантами є ще одним наслідком трудових міграцій на функціонування ринку праці. Особи з високим рівнем професійної підготовки через нелегальний характер працевлаштування і досить часто невисокий рівень знань мови країни, де вони працевлаштовуються виконують за кордоном малокваліфіковану роботу.

Особливо гостро відчувається негативний вплив трудових міграцій на локальному рівні у розрізі окремих населених пунктів, де у зв'язку з високим рівнем безробіття і слабо розвиненою сферою прикладання праці досить значним є міграційний відтік. І ще породжує цілий ряд негативних явищ, що проявляються у деформуванні вікової структури, високому показнику навантаження на одного працюючого, зростанні незареєстрованого сегменту ринку праці.

Стосовно попиту на робочу силу, то у Горохівському, Ківерцівському, Ковельському та Луцькому і в самому обласному центрі, містах Ковель,

Нововолинськ, Володимир-Волинський існує тенденція до збільшення. Це пояснюється не стільки економічним пожвавленням, скільки високою плинністю кадрів на виробничих підприємствах цих регіонів.

Найбільше про співвідношення попиту та пропозиції робочої сили свідчить навантаження на одне вільне робоче місце (вакансію). У Волинській області навантаження на одне вільне робоче місце складає у середньому 12,8 осіб, і зростає у порівнянні із попередніми роками (рис. 2.7). Серед районів, де зафіксовані найвищі показники за період, що аналізувався виділяються Камінь-Каширський, Любомльський, Маневицький; найнижчі показники – у Луцькому, Ківерцівському, Ковельському, Старовижівському районах та у містах області.

Рис. 2.7 Навантаження на ринку праці на одне вільне робоче місце, вакансію у Волинській області, осіб*

* Складено автором за даними [61].

Високі показники навантаження на робочі місця характерні у таких професіях: технічні службовці, працівники сфери торгівлі та послуг, найпростіші професії, робітники з обслуговування, експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування та машин. Зменшується навантаження на вільні робочі місця кваліфікованих робітників сільського та лісового господарств,

риборозведення та рибальства (завдяки зрушенням у цих сферах та відтоку ежайнятих закордон). Дисбаланс попиту й пропозиції робочої сили особливо проявляється у структурних деформаціях на сільських ринках праці прикордонних районів.

При зменшенні попиту на кваліфікованих спеціалістів у прикордонних районах відбувається збільшення потреби на низькокваліфіковану працю та формується дефіцит робочої сили в певних видах економічної діяльності (будівництві, сільському господарстві, сфері послуг серед окремих робітничих професій). Молодь за таких умов стає найвразливішою в сенсі отримання місця роботи: висока конкуренція і відсутність практичного досвіду призводять до втрати конкурентоспроможності робочої сили молодих працівників, пошуку останніми місць праці не за спеціальністю, або з нижчою, ніж отримана, кваліфікацією.

Демографічне старіння осіб працездатного віку ще не скоро буде подолане за рахунок зміну віковій структурі. Працересурсний потенціал зосереджується у містах й традиційно поповнюється за рахунок урбанізаційних процесів.

Ринок праці Волинської області також характеризується відсутністю передумов збільшення пропозиції трудових ресурсів високого рівня професійно-кваліфікаційної підготовки на ринку праці внаслідок відсутності ефективного механізму формування й реалізації освітньої стратегії, низького рівня зв'язку та невідповідності системи підготовки та підвищення кваліфікації до потреб ринку праці.

Отже, ринок праці Волинської області характеризується нерозвиненістю та деформованістю, істотним галузевим та регіональним безробіттям, домінуванням інтересів роботодавців над інтересами найманих працівників, недостатньою кількістю економічно доцільних робочих місць.

Висновки до другого розділу.

Вивчення динаміки чисельності, статеві-вікового складу, густоти населення, і навіть рівня урбанізації дають можливість дослідити природну базу відтворення економічної активності населення, яка є однією з ключових понять при дослідженні реалізації трудового потенціалу та ринку праці регіону.

Основними демографічними процесами, які мають вплив на формування пропозиції робочої сили є народжуваність, смертність та природний приріст. Волинська область характеризується: зменшенням чисельності населення області, особливо сільського; незначним, але стабільним природним приростом; незначним міграційним приростом; зростанням частки населення у працездатному віці, зменшенням частки населення у після працездатному віці.

Показники природного приросту суттєво різняться за типом поселень в Волинській області.

Внаслідок природного відтворення населення змінюється чисельність економічно активного населення. Економічна активність найвища серед сільських мешканців та чоловіків.

Динаміка попиту й пропозиції робочої сили на ринку праці регіону свідчить про істотне перевищення обсягу пропозиції робочої сили над попитом; проте вже є тенденції до збільшення в цілому в області попиту на робочу силу та зменшення її пропозиції, завдяки впливу міграційних процесів на структуру пропозиції та попит в окремих галузях економіки.

РОЗДІЛ 3

ОБМЕЖЕННЯ ТА МОЖЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3. 1 Основні тенденції демографічного розвитку регіону

Демографічна ситуація Волинської області характеризується такими напрямками розвитку: позитивний (незначний) природний приріст населення скорочення чисельності сільського населення та поступовий приріст міського. Зростання чисельності населення найбільш помітне у містах області. Серед адміністративних районів Волинської області, в яких зростання чисельності населення відбувається лише у міських поселеннях, слід відзначити Ковельський, Любомльський, Маневицький, Рожищенський, Старовижівський та Турійський. Чисельність населення у сільських поселеннях зростає тільки в окремих районах: Камінь-Каширському, Луцькому, Любешівському, Ратнівському. Для решти районів області властиве скорочення чисельності населення, особливо за рахунок сільських жителів (рис. 3.1).

Серед причин такої ситуації слід відзначити порівняно вищий рівень життя у міських поселеннях, доступ до надання якісніших послуг з охорони здоров'я, переважання порівняно молодших вікових груп у структурі населення, які характеризуються активнішою репродуктивною поведінкою. Не останнім фактором, який відіграє роль у підвищенні рівня народжуваності залишається поширеність протестантських релігійних общин на території регіону, що впливає на репродуктивну поведінку молодих членів їх громад.

Загальний приріст населення властивий для таких районів, як Камінь-Каширський, Луцький, Любешівський, Ратнівський та міст Луцьк, Волидимир Волинський, Ковель, Нововолинськ.

Серед важливих складових демографічного розвитку варто відзначити вплив міграційних процесів. Для Волинської області трудова міграція була і

залишається одним з провідних факторів, що впливає на демографічний розвиток і відображає загальну соціально-економічну ситуацію. Особливо гостро стоїть питання міграції молоді з сільських територій, де практично відсутні можливості для самореалізації і зайнятості, низький рівень оплати праці, що є передумовою для сезонних, довготривалих та маятникових трудових міграцій в межах області та закордон. До регіонів із загальним міграційним приростом відносяться Луцький, Володимир-Волинський, Іваничівський, Любомльський, Турійський, Шацький район и області. Всі інші райони Волинської області характеризуються показниками міграційного скорочення. Найбільші масштаби міграційного скорочення у Любешівському, Рожищенському, Локачинському, Старовижівському, Маневицькому і Ратнівському районах (рис. 3.1).

Рис. 3.1 Демографічна ситуація у Волинській області у 2012 р. [45, с. 7].

Для територіального відображення демографічної ситуації Волинської області Пасевич Ю. здійснив ранжування основних демографічних показників (густоти населення, коефіцієнта демографічного навантаження, природного й механічного руху населення). Внаслідок цього ранжування було виокремлено 4 групи адміністративних районів та міст обласного підпорядкування за особливостями демографічного розвитку.

До першої групи районів із максимальними значеннями рангів (від 61,3 до 75) увійшли Луцький район та міста: Луцьк, Ковель, Нововолинськ, Володимир-Волинський. Вони характеризуються позитивним перебігом демографічних процесів. Другу групу складають адміністративні райони з показниками рангів від 47,6 до 61,25 і відносно стійкою демографічною ситуацією: Іваничівський та Ратнівський. Райони третьої групи характеризуються несприятливою демографічною ситуацією та недостатньою забезпеченістю трудовими ресурсами і показниками рангів від 33,76 до 47,5, зокрема це: Камінь-Каширський, Ківерцівський, Любешівський, Рожищенський, Ковельський, Старовижівський, Любомльський райони. Четверта група районів характеризується неоднорідністю демографічної ситуації та ранговими значеннями від 20 до 33,75. Серед цих районів: Горохівський, Локачинський, Володимир-Волинський, Турійський, Шацький та Маневський. Для всіх цих районів, окрім останнього, властиве природне скорочення чисельності населення.

В цілому, основними тенденціями демографічного розвитку Волинської області можна назвати поступове зростання чисельності населення, особливо у адміністративних одиницях, для яких характерне деяке пожвавлення соціально-економічного розвитку, порівняно із рештою території (міста, обласний центр та прилеглий до нього адміністративний район); скорочення чисельності населення в адміністративних районах (особливо у сільській місцевості) з моноспеціалізацією на сільському господарстві та з низьким рівнем промислового виробництва; висока міграційна активність, яка позаяк не відображається у офіційних джерелах

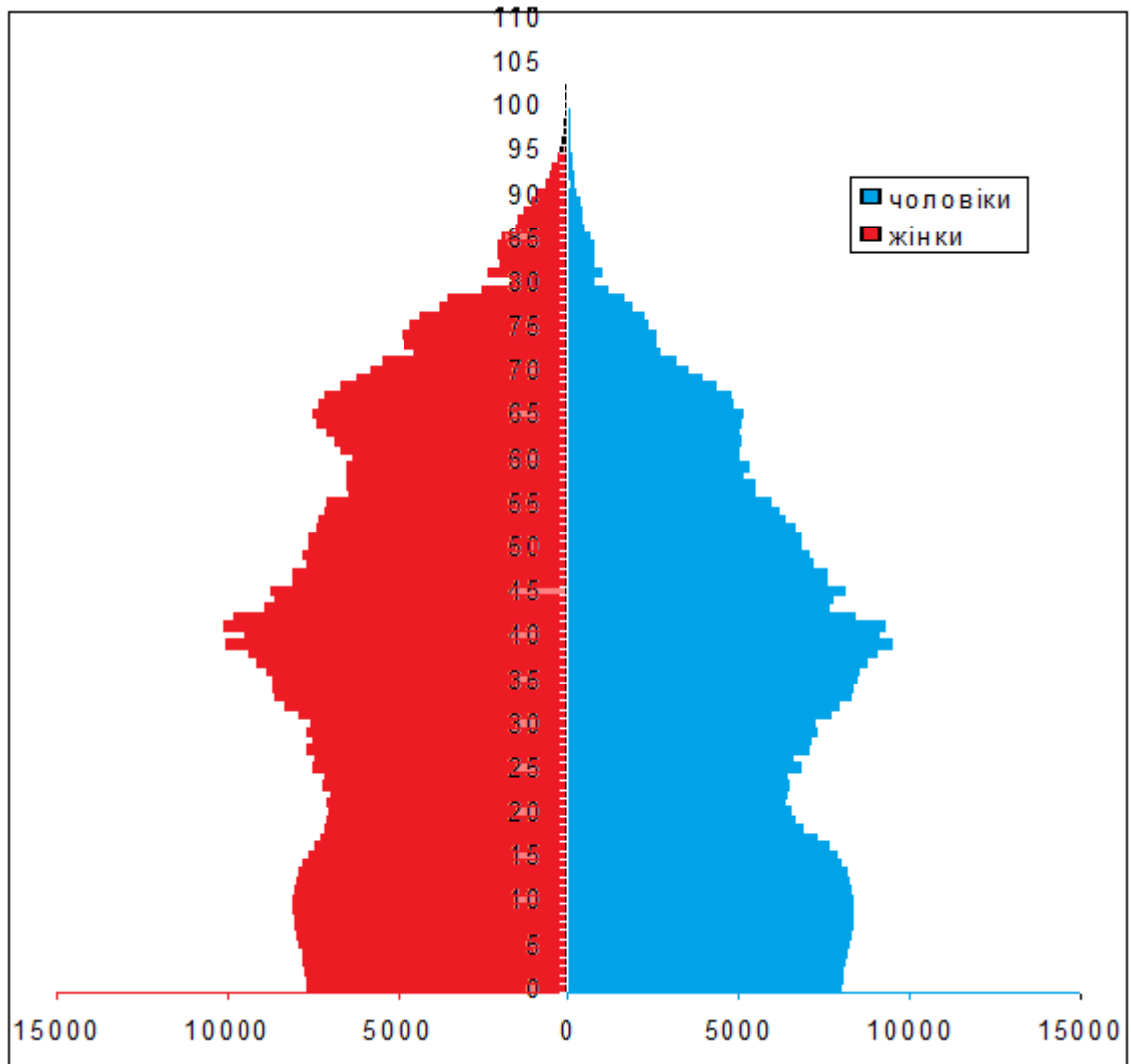
статистичної інформації через переважно нелегальний характер таких переміщень. Також характерною є тенденція до старіння населення, особливо і сільській місцевості та у містах, де смертність переважає над народжуваністю.

В Інституті демографії та соціальних досліджень НАН України здійснено демографічний прогноз стосовно чисельності населення, щоб визначити основні тенденції демографічного розвитку процесів народжуваності; смертності; очікуваної тривалості життя; міграцій населення; чисельності та статеві-вікового складу населення Волинської області.

Отримані результати засвідчують, що населення регіону до 2031 р. зросте до 1127,1 тис. осіб (на 12,8%), в тому числі: міське населення – до 620,1 тис. осіб, сільське – до 507,0 тис. осіб. Збільшення людності відбудеться внаслідок здебільшого зростання чисельності міського населення. Прогнозоване зменшення чисельності сільського населення призведе до знелюднення низки сіл і скорочення їх мережі. Збільшення чисельності продовжиться за рахунок приросту у східних та південно-східних адміністративних районах (Луцькому, Ківерцівському, Маневицькому, Рожищенському). Ситуація ж у західних і центральних адміністративних районах (Шацькому, Турійському, Старовижівському, Любешівському, Володимир-Волинському, Іваничівському, Локачинському) прогнозується практично незмінною.

У перспективі для стійкості демографічного поступу потрібно забезпечити економічне зростання, проводити активну демографічну політику (зокрема на рівні окремих регіонів з врахуванням їх особливостей), посилити заходи із збереження та відтворення якості населення, підвищити доступність й покращити якість надання медичних послуг (головно для сільських мешканців), сформувавши установки населення до ведення здорового способу життя та ін. Імплементация цих напрямків соціально-економічної політики сприятиме стійкості тенденцій до зростання

народжуваності і забезпечить реалізацію оптимістичного варіанту прогнозу чисельності населення області та його вікової структури (рис. 3.2).

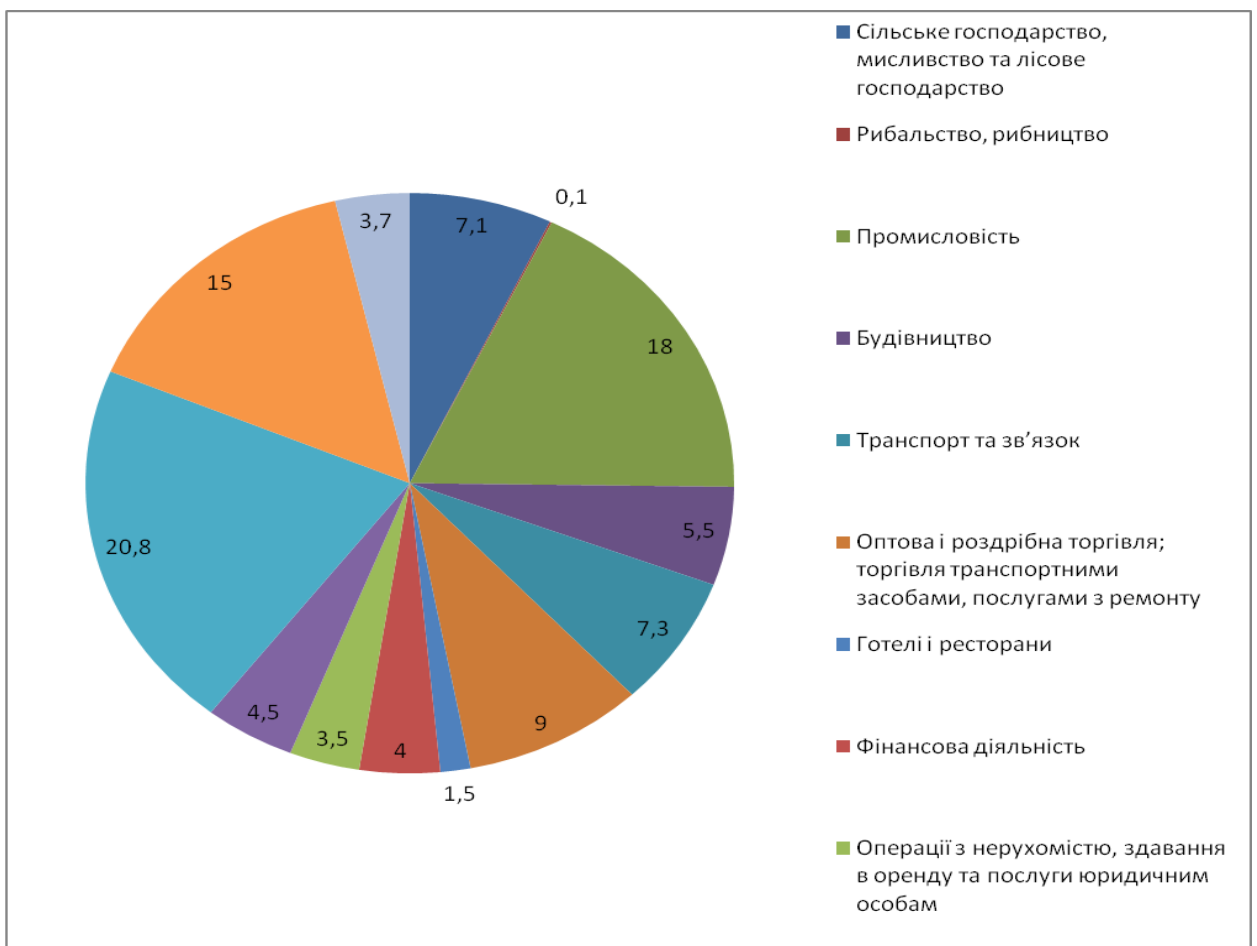
Рис. 3.2 Статеві-вікова структура населення Волинської області у 2031 р.*

* За даними [9].

За умови реалізації всіх програм з соціально-економічного розвитку, Стратегії економічного і соціального розвитку Волинської області, Програми зайнятості населення Волинської області на період до 2017 року та наступних аналогічних програм [51], впровадження “Схеми планування території Волинської області” [9], розвитку економіки області на інноваційних засадах, Волинська область у майбутньому може стати великим індустріалізованим регіоном зі спеціалізацією на

інноваційноємному машинобудуванні, деревообробній та целюлозно-паперовій промисловості, сучасній харчовій, легкій та хімічній промисловості, виробництві будівельних матеріалів та ін., які засновані на використанні енерго- та ресурсозберігаючих технологіях [9].

За такого оптимістичного прогнозу, повинна відбутись й акселерація процесів відтворення населення, зокрема й працездатної його частини. Тоді нова статево-вікова структура населення Волинської області, яка характеризується збільшенням чисельності вікових груп у працездатному віці, матиме сенс з точки зору економічного використання людського потенціалу. Згідно з прогнозом, чисельності зайнятих, їх структура за галузями економіки Волинської області у 2031 р. може мати наступний вигляд (рис. 3.3).

Рис. 3.3 Прогнозна структура зайнятих у галузях економіки Волинської області у 2031 року*

* Побудовано за даними [9].

При цьому, якщо зараз самозайняте населення, студенти та безробітні у працездатному віці становлять близько $2/3$ від усіх працездатних, то у 2031 р. прогнозується, що таке співвідношення становитиме менше $1/5$ (100 тис. осіб проти 555, 2 тис. осіб у працездатному віці).

За умови реалізації запланованих заходів у всіх сферах економічного та соціального життя населення згідно з прогнозом виникають наступні перспективи розвитку районів Волинської області та можливостей розширення зайнятості у цих районах.

Так, наприклад, перспективи Ковельського, Ківерцівського, Локачинського району базуються на подальшому розвитку сільських сфер зайнятості та переробної промисловості, високотехнологічного агропромислового виробництва, розвитку “агротуризму”; відновленні функціонування спеціальної інвестиційної зони “Інтерпорт – Ковель” та припливу іноземних інвестицій. В сільському господарстві перспективним стане високотехнологічне агропромислове виробництво; спеціалізація рослинництва на вирощуванні цукрових буряків, олійних культур, овочівництва; планується налагодити виробництво і переробку олійних культур для виробництва біопалива; інтенсифікація тваринництва завдяки безприв’язному вирощуванню ВРХ порід м’ясного напрямку.

У прикордонних районах області (Любомльському, та прилеглому Турійському, Володимир-Волинському, Шацькому, Ратнівського, Любешівського, Іваничівського) прогнозується розвиток транскордонного співробітництва, покращення прикордонної інфраструктури завдяки налагодженню тіснішої культурної та економічної співпраці з Республікою Польща та Республікою Білорусь, збільшенню обігу зовнішньої торгівлі; виконанню міжнародних вантажних автомобільних перевезень, розширенню спектру послуг у галузі ресторанного бізнесу та готельної справи задля обслуговування іноземців, розвитку туризму, у т. ч. агротуризму. Перспективне значення для покращення зайнятості матиме розвиток

агропромислового комплексу: підприємств переробної промисловості, відновлення льонарства; так планується створити нові робочі місця внаслідок покращення ведення середнього і малого бізнесу, видобування та просування на ринок на конкурентних засадах місцевих сировинних ресурсів. У Ратнівському районі є перспективними розробка й видобуток розвіданих покладів фосфоритів, сапропелю та торфу, самородної міді) [9].

У Рожищенському районі у майбутньому передбачається покращення умов для підприємництва та впровадження інвестиційних проектів шляхом підвищення якості інформаційного забезпечення, енергетичної незалежності, інвестиційного клімату тощо, а також розвиток трудового потенціалу завдяки забезпеченню збалансованості попиту та пропозицій робочої сили на ринку праці, зміцненню зв'язків між системою професійної освіти та виробництвом, покращення якості підготовки кадрів [9].

У Старовижівському районі майбутньому планується розробляти, видобувати та виготовляти конкурентну продукцію з місцевої сировини та місцевих видів корисних копалин (глини, торфу, піску, лісосировини, інших природних недревних ресурсів) та розвивати туристично-рекреаційну сферу [9].

Перспективами Маневицького району стають реструктуризація і розвиток торф'яної галузі завдяки освоєнню випуску нових видів продукції; сприяння розвитку туристично-рекреаційної сфери; сприяння розвитку сільського та зеленого видів туризму та інфраструктури для нього; реконструкція та будівництво транспортної інфраструктури в Маневицькому районі; освоєння виробництва енергетичних гранул з відходів підприємств лісопереробної промисловості, впровадження вирощування енергетичної верби [9].

У Камінь-Каширському районі планують започаткувати поглибленої переробку деревини і ефективне використання природних рослинних ресурсів місцевого значення; розвивати м'ясне скотарство, овочівництво, відновити потужності льонарства, сприяти розвитку екотуризму.

У Луцькому, як і Горохівському, районах планують розвивати туристичну та рекреаційну галузі, а зокрема: в напрямку будівництва місць розміщування, сприянню розвитку екофільних видів туризму; розвитку потребує соціальна сфера у сільській місцевості; створення сприятливого клімату для інноваційного підприємництва та інвестиційної привабливості.

У обласному центрі - м. Луцьк планується розвиток зайнятості населення у галузі машинобудування, харчовій промисловості та переробці сільськогосподарської сировини. Перспективним є підвищення конкурентоздатності товарів, підвищення якості продукції та зростання продуктивності праці, поліпшення інвестиційного клімату та сприяння підприємству, створення авіаційного пасажирсько-вантажного комплексу. Передбачається й перспективний розвиток туристичної галузі міста [9].

У містах Володимир-Волинський та Нововолинськ пропонується розвивати існуючі галузі та вдосконалювати виробничі можливості завдяки інноваційності та припливу іноземних інвестицій, туризм, транскордонне співробітництво, прикордонну інфраструктуру.

У м. Ковель пріоритетним є розвиток промисловості, підвищення конкурентоздатності продукції, впровадження інновацій.

За можливого впровадження всіх заходів та збереження існуючих тенденцій до зростання чисельності населення, чисельність наявного в області надлишку економічно активного населення можна буде подолати. Забезпечення стійкого соціально-економічного поступу забезпечує у довгостроковій перспективі можливість для освоєння наявних трудових ресурсів та покращення рівня та якості життя населення, створює умови, за яких можливе зменшення обсягів міграційних процесів, що теж позитивно вплине на демографічний розвиток регіону.

3.2 Можливості та умови покращення структури людського потенціалу Волинської області

Сучасна соціально-політична ситуація в країні засвідчує, що якщо навіть в умовах деякого економічного зростання попередніх років не відбулось покращення ефективності використання працересурсного потенціалу, то за теперішніх кризових процесів і воєнних дій на Сході України резерви економічного зростання в найближчому майбутньому продовжуватимуть вичерпуватись.

Поряд із певними позитивними зрушеннями в демографічній сфері, соціально-економічні фактори не зважаючи на заходи державної демографічної політики та політики формування цивілізованого національного та регіональних ринків праці залишаються не достатньо ефективними.

Для ефективного й результативного впливу на ситуацію вплив повинен бути комплексним і включати заходи державної, регіональної політики та місцевої діяльності, які направлені на зміну самих передумов розвитку демографічних процесів, що забезпечить розвиток демографічної бази власного трудового потенціалу, на підвищення ефективності використання наявних трудових ресурсів та оптимізацію системи підготовки кадрів [72].

У таких умовах необхідним та обов'язковим є державне управління та регулювання процесів розвитку як ринку праці, так і відтворення трудоресурсного потенціалу. Серед першочергових заходів корегування ситуації є формування стратегічних концептуальних законодавчих, економічних, інституціональних засад державної довгострокової демографічної політики, політики у сфері зайнятості й відтворення працересурсного потенціалу [72].

Збереження та поглиблення негативних ознак у відтворенні якісного та кількісного складу трудових ресурсів здатне загрожувати національній безпеці країни та формувати потужний обмежуючий чинник для суспільного розвитку в майбутньому.

Основними завданнями з покращення демографічної ситуації регіону є наступні [67, с. 227]:

- збереження тенденцій зростання рівня народжуваності і зменшення рівня смертності населення;
- розвиток системи надання житлових і споживчих кредитів молодим сім'ям із частковим їх погашенням при народженні дитини;
- розробка комплексу заходів із покращення умов праці з дотриманням вимог її охорони й забезпечення їх виконання;
- забезпечення якості життя і створення сприятливого середовища для демографічного відтворення населення;
- ведення пропаганди здорового способу життя, розвиток мережі закладів фізичної культури і спорту;
- забезпечення доступності кваліфікованої медичної допомоги, перш за все первинної медико-санітарної.

Здійснення цих заходів дасть можливість:

- поліпшити економічні, соціальні, медичні, психологічні та інші передумови, що впливають на демографічний розвиток; процеси відтворення населення на основі відновлення сімейних цінностей, виховання свідомого батьківства, соціального становища одиноких молодих батьків, матерів, котрі самостійно виховують дітей, формувати здоровий спосіб життя дітей та молоді завдяки набуттю навичок збереження й зміцнення здоров'я, розвитку особистих якостей;
- зменшити рівень смертності чоловіків у працездатному віці;
- підвищити тривалість життя населення в старших вікових групах;
- забезпечити дітей шкільного віку якісними послугами з оздоровлення та відпочинку, перш за все, дітей, котрі потребують соціальної підтримки.

Пріоритетними напрямками покращення здоров'я населення Волинської області є [67, с. 223-224]:

- зниження показників захворюваності й смертності населення, раннє діагностування захворювань серцево-судинної системи, новоутворень, СНІДу, туберкульозу; імунопрофілактика, інші заходи з профілактики та боротьби з соціальнонебезпечними хворобами; реалізація державних і регіональних цільових програм;

- сприяння доступності медичних послуг, особливо у сільських жителів;
- розвиток первинної медико-санітарної допомоги та екстреної медичної допомоги;

- дотримання медичних стандартів надання медичної допомоги та індикаторів якості роботи закладів охорони здоров'я; реалізація заходів медико-соціальної профілактики та профілактичних програм;

- проведення інформаційної та освітньо-роз'яснювальної роботи серед населення щодо ведення здорового способу життя;

- розвиток сучасної системи надання медичної допомоги дітям і матерям, реорганізація акушерсько-гінекологічної служби та розвиток перинатальної допомоги;

- удосконалення кадрової політики шляхом удосконалення системи підготовки та перепідготовки працівників сфери охорони здоров'я та підвищення оплати праці працівників цієї сфери;

- поліпшення медикаментозного і матеріально-технічного забезпечення галузі охорони здоров'я відповідно до стандартів медичної допомоги.

З огляду на основні положення “Програми сприяння зайнятості населення та стимулювання створення нових робочих місць на період до 2017 року” [51] у Волинській області, на наш погляд, варто необхідно проводити конкретні заходи із забезпечення соціального добробуту населення, а не фокусуватись на збільшенні кількості робочих місць. Тобто, важливо створювати можливості для реалізації безробітного населення у суспільстві, проводити державну підтримку молоді завдяки запровадженню

та реалізації програм соціальних гарантій і підтримки підприємницької діяльності, передусім у селах. Тому, варто розглянути й оцінити важливі сучасні тенденції та риси ринку праці Волинської області, визначити можливості для їх вдосконалення [43].

Так, проблема значного безробіття серед молоді породжена відсутністю належного попиту на робочу силу та зниженням престижності багатьох видів професій, в яких до того ж низька оплата праці (в галузі освіти, сільського господарства, робітничі професії). Особливо гостро стоїть проблема молодіжного безробіття у сільських поселеннях, де у структурі попиту превалюють види робітничих професій. Вирішення цієї проблеми можливе шляхом поступового стимулювання продуктивності праці, що передуює збільшенню рівня оплати праці у всіх секторах економіки [43].

Саме низький рівень оплати праці у сільській місцевості є тим головним чинником, що впливає на схильність до трудової міграції. У структурі зайнятості населення і попиту на робочу силу за галузевою та професійною ознакою сільської місцевості, переважає соціальна сфера та сільське господарство, у яких найнижчі рівні оплати праці в цілому по економіці. Престижність професій в цих секторах падає. Власне, низька оплата праці у соціальній сфері є ще однією великою перешкодою для працевлаштування, навіть за існування вакансій [43].

Специфікою ринку праці області є те, що значна частина зайнятих осіб належать самозайнятих у підсобних селянських господарствах. Ця тенденція на ринку праці сільських територій, спричинена браком можливостей для переорієнтації господарської діяльності у ефективнішу форму - фермерські господарства. Тому, стимулювання високоефективного виробництва, створення умов для функціонування фермерських господарств, є шляхом до подолання в майбутньому низько ефективною зайнятості у підсобних господарствах, що сприятиме згодом підвищенню добробуту населення [43].

Надважливим є створення умов для функціонування фермерства як форми господарювання. Це дасть можливість для збільшення заробітку,

збільшити купівельну спроможність населення, допомагатиме стримувати масштаби міграції з сіл.

Щоб створити кращі умови для ведення господарства сільські жителі мають створити альтернативу державі у вигляді приватних суб'єктів оптової й роздрібною торгівлі на ринку сільськогосподарської продукції. Це потрібно для стабілізації цінової політики, подолання спекулятивності. Ще одним важливим аспектом стимулювання високоефективного виробництва в сфері сільського господарства є збільшення попиту на засоби обробки землі (сільськогосподарську техніку, засоби агрохімії). Також слід зазначити, що важливим елементом ефективності сільського господарства є сприятлива грошово-кредитна політика, можливість спрощеного оподаткування суб'єктів господарювання, законодавче врегулювання діяльності [43].

Відтік трудових ресурсів у високопродуктивному віці здебільшого спричинений відсутністю можливостей для самореалізації, офіційного працевлаштування у сільській місцевості, недостатньо ефективною системою соціального захисту сільського населення, недосконалістю трудових відносин, низькою оплатою праці. Це з одного боку, стимулює населення, переважно у працездатному віці, до міграції, з іншого призводить до повної відсутності офіційного працевлаштування та соціальної деградації особистості.

Трудова міграція для Волинської області несе й певні позитивні наслідки. Передусім, це можливість додаткового (у багатьох випадках і основного) заробітку; формування кругозору, культури людини, оцінка якості життя населення країн-реципієнтів та формування у мігрантів відповідних стандартів життя та культурних цінностей.

Негативною стороною трудової міграції є відтік населення у працездатному віці, що безпосередньо впливає на структуру пропозиції робочої сили в галузях господарства та регіонах і в окремих сферах впливає на попит (призводить до дефіциту робочої сили певної професійної кваліфікації) [43].

Зважаючи на усі позитивні та негативні сторони трудової міграції населення Волинської області, а також враховуючи її географічну близькість до кордону, цей процес неможливо та й не варто стримувати, оскільки для населення області це один із важливих елементів соціального забезпечення. Проте варто впорядкувати та створити умови для легальних поїздок, соціального захисту трудових мігрантів.

Однією із найбільш актуальних проблем сьогодення ринку праці Волинської області є невідповідність отриманій професії потребам ринку праці. Значна частка молоді при виборі професії виходить з принципу престижності професії та високого рівня оплати праці, часто не враховуючи кон'юнктуру ринку праці. У результаті це призводить до значних труднощів у працевлаштуванні. На нашу думку, можливості вирішення такої проблеми досить обмежені, оскільки попит на окремий професійний сегмент на ринку праці прямо залежить від економічної ситуації регіону. На нашу думку, найефективнішим способом формування і регулювання кон'юнктури окремих сегментів ринку праці є реформування системи професійно-технічної освіти, з метою значного скорочення держзамовлення на професії які на ринку праці не є затребуваними.

Результатом низького рівня оплати праці є вимушена неповна та неофіційна зайнятість, приховане безробіття. Для Волинської області характерним є вимушена неповна, або часткова зайнятість сезонного характеру. Це пов'язано з нестабільністю попиту на робочу силу у промисловості регіону, яка прямо пропорційно залежить від попиту на продукцію промислового виробництва.

Що стосується структури та рівня оплати праці на неофіційному ринку праці, то тут, як правило, найвищий рівень заробітної плати від сезонних робіт. На перший погляд, можливість заробітку, хоч і не офіційного, сприяє загальному добробуту населення, проте варто зазначити, що такий підхід до процесу праці та отримання доходів фактично унеможливує отримання з

боку держави системи соціального забезпечення (пенсії, медичне забезпечення, тощо).

Причинами виникнення тіньового ринку праці у Волинській області є низький рівень оплати праці в першу чергу у сільському господарстві та державному секторі де зайнято більше половини економічно активного населення області. Високе і нерівномірне податкове навантаження особливо на малий та середній бізнес, який переважає у структурі податкових доходів області, не сприяє створенню нових робочих місць. Також серед причин тіньової оплати праці низький рівень податкової дисципліни відповідних контролюючих органів та органів місцевого самоврядування, а також відсутність можливості об'єктивного правового захисту від можливих перешкод підприємницької діяльності. На нашу думку, змінити таку негативну ситуацію можливо лише за умов ліквідації надмірного податкового тиску на приватний сектор, створення єдиної і спрощеної системи оподаткування, а також зменшення залежності підприємницької діяльності від бюрократичних перешкод.

Отже, враховуючи результати дослідження варто відмітити, що на ринку праці Волинської області домінують такі негативні процеси як відтік трудових ресурсів у працездатному віці, високий рівень неофіційної зайнятості, зниження престижності професій пов'язаних із соціальною сферою (освіта, медицина) зумовлене низьким рівнем оплати праці.

Ринок праці регіону, як середовище реалізації соціально-економічної політики держави, потребує ряду конкретних та системних заходів, спрямованих на забезпечення наявного попиту на робочу силу, правового регулювання трудових відносин, сприяння створенню нових робочих місць. Враховуючи кризові явища в економіці, першочерговим завданням для держави є розробка та впровадження дієвих механізмів регулювання зайнятості населення.

Згідно з Програмою зайнятості населення Волинської області на період до 2017 року прогнозується, що у 2014-2017 роках в регіоні збережеться

тенденція до збільшення чисельності фізичних осіб підприємців та малих підприємств і, відповідно, збільшуватиметься кількість штатних працівників на цих підприємствах.

Для Волині потенціал для збільшення зайнятості має туризм. Його розвиток вимагає підготовки певної кількості фахівців й може сприяти створенню нових робочих місць у суміжних сферах.

Розвиток ринку праці Волинської області до 2017 року характеризуватиметься [51]:

- стимулюванням створення робочих місць із гідними умовами та достойною оплатою праці через реалізацію цільових програм у галузях, які розвиваються у області; організацію транспортної доступності робочих місць за рахунок працедавців; створення і поширення мережі ОСББ; інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо створення гідних умов праці та адекватної заробітної плати; сприяння розвитку нових видів туризму (екотуризму, сільського зеленого туризму, художніх та народних промислів);

- збільшенням рівня зайнятості населення у сільських поселеннях через оптимізацію чисельності працівників у сільському господарстві; розвиток транспортної, соціальної та сервісної інфраструктур (в першу чергу, у сільській місцевості);

- підтримкою розвитку малого й середнього бізнесу та самозайнятості населення внаслідок: забезпечення суб'єктів малого бізнесу доступними кредитними ресурсами для початку справи; забезпечення супроводу суб'єктів малого бізнесу щодо організації та здійснення підприємницької діяльності; надання одноразової допомоги із безробіття для відкриття власної справи; поширення інформації про підприємництво;

- збільшенням конкурентоздатності та рівня професійної підготовки економічно активного населення внаслідок: проведення професійного навчання працівників, безробітних, осіб із особливими потребами; стимулювання до покращення конкурентоздатності осіб віком понад 45 р.; допомоги ефективній діяльності системи підтвердження професійної

кваліфікації через неформальне профнавчання; вдосконалення прийомів профорієнтаційної роботи з молоддю, мотивування молоді до оволодіння робітничими професіями;

- мотивацією економічно активного населення до легальної зайнятості внаслідок: інформування щодо переваг легалізованих трудових відносин та соціального захисту населення; поширення співпраці суб'єктів соціального діалогу щодо легалізації трудових відносин, дотримання гарантій та прав працівників; збільшення рівнів номінальної та реальної зарплати; контролю за дотриманням вимог законодавствих норм у сфері праці;

- регулюванням трудових міграцій та сприяння мобільності робочої сили внаслідок: співробітництва посередницьким фірмами при працевлаштуванні; забезпечення транспортування працівників із віддалених районів; реалізації програм житлового будівництва;

- дотриманням гарантій зайнятості для осіб, котрі не здатні конкурувати на рівні з іншими на ринку праці внаслідок: сприяння працевлаштуванню молоді та інших соціально незахищених груп населення; інформування щодо можливостей зайнятості за допомогою веб-порталу служби зайнятості та інших спеціалізованих ресурсів; сприяння залученню молоді у реалізації грантів міжнародних спільнот; створення умов для працевлаштування молоді в сільських поселеннях; вдосконалення діяльності молодіжних центрів праці; підтримці програм молодіжних громадських організацій та їх спілок, що займаються проблемами зайнятості молоді.

Подолання у майбутньому реального та прихованого безробіття, розвиток малого й середнього бізнесу, працевлаштування надлишкової робочої сили на створених робочих місцях, збільшення економічної активності, покращення захисту соціально вразливих груп населення, а разом і розвиток економіки регіону, є тими наріжними каменями, які покладені в основу підвищення загального добробуту населення, що якнайкраще сприятиме відтворенню, розвитку та реалізації людського потенціалу Волинської області.

Висновки до третього розділу.

Основними тенденціями демографічного розвитку Волинської області можна назвати поступове зростання чисельності населення, особливо у адміністративних одиницях, для яких характерне деяке пожвавлення соціально-економічного розвитку, порівняно із рештою території; скорочення чисельності населення в адміністративних районах з спеціалізацією на сільському господарстві та з низьким рівнем промислового виробництва; висока міграційна активність, яка позаяк не відображається у офіційних джерелах статистичної інформації через переважно нелегальний характер таких переміщень. Також характерною є тенденція до старіння населення, особливо і сільській місцевості та у містах, де смертність переважає над народжуваністю.

Згідно з прогнозом демографічного розвитку: чисельність населення у містах Волинської області зросте, поряд цим відбудеться знелюднення низки сіл; пришвидшиться процес розширення працездатної частини населення; зміниться структура зайнятості у економіці.

Для ефективного й результативного впливу на ситуацію вплив повинен бути комплексним і включати заходи державної, регіональної політики та місцевої діяльності, які направлені на зміну самих передумов розвитку демографічних процесів, що забезпечить розвиток демографічної бази власного трудового потенціалу, на підвищення ефективності використання наявних трудових ресурсів та оптимізацію системи підготовки кадрів

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження були отримані такі висновки.

1. Демографічним процесом називають відтворення населення загалом або зміну чисельності всього населення в результаті народжувань і смертей, а також деякі демографічні явища. Основними демографічними процесами є народжуваність, смертність, природний приріст, міграції. У процесі кількісного та якісного відтворення населення відбуваються дуже складні процеси, які набувають трьох форм – природного, міграційного і соціального руху населення, які тісно пов'язані між собою.

Структура попиту на робочу силу, як і пропозиції піддається впливу міграційних процесів та процесів природного відтворення населення. В економічній системі на динаміку ринку праці мають вплив низка чинників, а саме: рівні народжуваності й смертності, темпи зростання чисельності працездатного населення та його частки у структурі населення, його статеві-віковий розподіл, рівень економічної активності різноманітних демографічних, етнічних груп працездатного населення, міграційні процеси і ін.

Демографічні процеси та і демографічний розвиток мають вплив на формування пропозиції робочої сили на ринку праці. Вона формується в першу чергу в залежності від вікової структури населення, його статевого розподілу, що є наслідком певної демографічної поведінки та рівнів народжуваності й смертності в регіоні, очікуваної тривалості життя населення, і навіть від міграційних переміщень.

Тому при виченні формування пропозиції на ринку праці слід враховувати не тільки економічні чинники, але й соціально-демографічні, що безпосередньо впливають на чисельність природної основи для зайнятості й економічної активності.

Для дослідження демографічних процесів широко використовуються не тільки методи власне демографії, а й методи інших наук.

2. Вивчення динаміки чисельності, статево-вікового складу, густоти населення, і навіть рівня урбанізації дають можливість дослідити природну базу відтворення економічної активності населення, яка є однією з ключових понять при дослідженні реалізації трудового потенціалу та ринку праці регіону.

Основними демографічними процесами, які мають вплив на формування пропозиції робочої сили є народжуваність, смертність та природний приріст. Волинська область характеризується: зменшення чисельності населення області (на 35,4 тис. осіб або 3,1% від рівня 1995 р.); незначним, але стабільним природним приростом (0,9‰), в основному за рахунок приросту міських жителів (хоча рівень народжуваності значно вищий у сільській місцевості і темп приросту теж сповільнився); чисельність сільських жителів неухильно скорочується, особливо за останній рік, завдяки високим показникам смертності, що звужує природну базу економічної активності.

У 2014 р. загальний коефіцієнт народжуваності у Волинській області становив 14,1‰; загальний коефіцієнт смертності – 13,2‰; загальний коефіцієнт природного приросту (скорочення) (на 1000 осіб наявного населення) – 0,9‰; коефіцієнт смертності дітей у віці до 1 року (на 1000 живонароджених) – 5,9‰.

Показники природного приросту суттєво різняться за типом поселень в Волинській області. Зокрема, найвищі показники природного приросту характерні для Камінь-Каширського, Луцького, районів та міст Ковель та Луцьк, у Володимир-Волинському, Горохівському, Іваничівському і Шацькому та ін. районах та містах Володимир-Волинський та Нововолинськ зафіксовано від'ємні показники природного приросту.

3. Внаслідок природного відтворення населення змінюється чисельність економічно активного населення (зменшується в останні роки

лише у 2014 р. проти 2013 р. – на 5,8%), що призводить до випереджаючих темпів скорочення робочої сили у порівнянні із темпами відтворення кількості населення. Економічна активність нерівномірна за місцем проживання та статтю й віком: найвища вона серед сільських мешканців та чоловіків. Відбувається зростання частки населення у працездатному віці (16–59 років), зменшення частки населення у після працездатному віці.

Динаміка попиту й пропозиції робочої сили на ринку праці регіону свідчить про істотне перевищення обсягу пропозиції робочої сили над попитом (всього 4-5% від наявних ресурсів затребувані в економіці регіону; рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних становить 7,5%); проте на сьогодні вже є тенденції до збільшення в цілому в області попиту на робочу силу та зменшення її пропозиції, що посилюються завдяки впливу міграційних процесів на структуру пропозиції та попит в окремих галузях економіки. Позитивним є те, що зменшується частка осіб, що перебували в умовах вимушеної зайнятості та відпустках за власний рахунок (7% та 0,9% відповідно).

Волинська область характеризується незначним міграційним притоком у 2014 р., здебільшого завдяки міжрегіональній міграції, проте загрозливих масштабів набирають міждержавні нелегальні трудові міграції, якими зайняті значна частина економічно активного населення прикордонних регіонів та слаборозвинених економічно сільських територій області.

4. Загальний приріст населення властивий для таких районів, як Камінь-Каширський, Луцький, Любешівський, Ратнівський та міст Луцьк, Волидимир Волинський, Ковель, Нововолинськ.

До регіонів із загальним міграційним приростом відносяться Луцький, Володимир-Волинський, Іваничівський, Любомльський, Турійський, Шацький район і області. Всі інші райони Волинської області характеризуються показниками міграційного скорочення. Набільші масштаби міграційного скорочення у Любешівському, Рожищенському, Локачинському, Старовижівському, Маневицькому і Ратнівському районах.

Основними тенденціями демографічного розвитку Волинської області можна назвати поступове зростання чисельності населення, особливо у адміністративних одиницях, для яких характерне деяке поживлення соціально-економічного розвитку, порівняно із рештою території (міста, обласний центр та прилеглий до нього адміністративний район); скорочення чисельності населення в адміністративних районах (особливо у сільській місцевості) з моноспеціалізацією на сільському господарстві та з низьким рівнем промислового виробництва; висока міграційна активність, яка позаяк не відображається у офіційних джерелах статистичної інформації через переважно нелегальний характер таких переміщень. Також характерною є тенденція до старіння населення, особливо і сільській місцевості та у містах, де смертність переважає над народжуваністю.

За умови реалізації основних стратегічних напрямків сталого та збалансованого економічного й соціального розвитку Волинської області згідно із прогнозом можливий позитивний демографічний розвиток. Зокрема, необхідними є: комплексне оновлення виробництва на сучасній науково-технологічній основі; вдосконалення галузевої структури господарства у напрямку зростання питомої ваги екофільних видів економічної діяльності; залучення інвестицій у агропромисловий сектор; створення сучасної виробничої, транспортної та фінансової інфраструктури; посилення соціальної спрямованості економічного зростання, як стратегічної мети трансформаційних процесів в регіоні; зменшення існуючих територіальних диспропорцій у рівні соціально-економічного розвитку Волинської області.

Згідно з прогнозом демографічного розвитку: чисельність населення Волинської області зросте (за рахунок урбанізаційних процесів та приросту у східних та південно-східних адміністративних районах – Луцькому, Ківерцівському, Маневицькому, Рожищенському), низка сіл зникне внаслідок знелюднення; пришвидшиться процес розширення працездатної частини населення; зміниться структура зайнятості у економіці (зменшиться

частка само зайнятих і збільшиться – зайнятих у промисловості, сфері послуг).

5. Для ефективного й результативного впливу на ситуацію вплив повинен бути комплексним і включати заходи державної, регіональної політики та місцевої діяльності, які направлені на зміну самих передумов розвитку демографічних процесів, що забезпечить розвиток демографічної бази власного трудового потенціалу, на підвищення ефективності використання наявних трудових ресурсів та оптимізацію системи підготовки кадрів.

Вдосконалення структури людського та трудового потенціалу потребує активних дій з впливу на економічну ситуацію та стан ринку праці як місця реалізації цього потенціалу: розширення сфери докладання праці шляхом стимулювання створення робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці; реалізацію політики підтримки розвитку малого та середнього бізнесу та самостійної зайнятості населення; забезпечення реалізації гарантій зайнятості на ринку праці для молоді, соціально-незахищених категорій, осіб після 45 років підвищення професійної підготовки та конкурентоспроможності економічно активного населення упродовж трудової діяльності; посилення мотивації економічно активного населення до легальної продуктивної зайнятості; підвищення мобільності робочої сили на ринку праці та регулювання трудової міграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абашина О. В. Підвищення рівня зайнятості молоді на регіональному ринку праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.09.01 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Олена Василівна Абашина; НАН України, Інститут економіко-правових досліджень. – Донецьк, 2006. – 23 с.
2. Акулов М. Г. Економіка праці і соціально трудові відносини : Навч. посіб. / М. Г. Акулов, А. В. Драбаніч, Т. В. Євась. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/18060203/ekonomika/rinok_
3. Безпала О. В. Особливості розвитку ринку праці столичного суспільно-географічного району : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. географічних наук : спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Безпала Ольга Василівна; Київ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – 2009. – 18 с.
4. Бершадська Т. Економічна та соціальна географія світу : 10 кл. / Т. Бершадська. – Тернопіль : Підручник і посібники, 2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://geoknigi.com/book_view.php?id=158.
5. Богиня Д. П. Основи економіки праці : навч. посіб. / Д. П. Богиня, О. А. Грішнова. – 3-тє вид. – К. : Знання-Прес, 2002. – 387 с.
6. Бондаренко О. Г. Моніторинг ринку праці в системі державного регулювання зайнятості населення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. Управління : спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Бондаренко Олександр Геннадійович; Національна академія державного управління при Президентові України; Харківський регіональний інститут державного управління. – Харків, 2008. – 20 с.

7. Буряк П. Ю. Економіка праці й соціально-трудова відносини : навч. посіб. / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. – К. : ЦУЛ, 2004. – 438 с.

8. Венедіктов В. С. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) / В. С. Венедіктов, В. П. Грохольський, М. І. Іншин, М. М. Клемпарський, К. Ю. Мельник, О. М. Музичук, І. М. Шопіна / За ред. В. С. Венедіктова / Державний департамент з питань адаптації законодавства. Українська асоціація фахівців трудового права. – Харків-Київ, 2006. – 680 с.

9. Витяг з проекту “Схема планування території Волинської області” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved=0CDYQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.voladm.gov.ua%2Findex.php%3Foption%3Dcom_k2%26view%3Ditem%26task%3Ddownload%26id%3D30&ei=g-oxU4j4JYjHtAbXh4HgBw&usg=AFQjCNF51YznKEJ3v-Gz6ACYA71o8fqUVA&sig2=MkPyqt6hq_wRQBtXnj29mQ.

10. Візник Ю. Зайнятість населення у прикордонному районі [Електронний ресурс] / Юрій Візник // Щоденна інтернет-газета «Вголос» (27 березня 2013 року). – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1178/>.

11. Герасимчук В. І. Трансформація зайнятості і проблеми соціалізації ринку праці в перехідній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора економ. наук : спец. 08.09.01 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Володимир Іванович Герасимчук; НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – Київ, 2002. – 28 с.

12. Гончаров В. Ефективність праці в контексті становлення ринкової економіки в Україні : проблеми та концепція вдосконалення / В. Гончаров // Економіст. – 2007. – № 8. – С. 10–14.

13. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини / О. А. Грішнова // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/14400912/ekonomika/zaynyatist_naselennya_bezrobitty.

14. Давиденко Г. В. Статистичне прогнозування природного та механічного руху населення Закарпатської області [Електронний ресурс] / Г. В. Давиденко. – Режим доступу : <http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3597/1/%D0%94%D0%B0%D0%B2%D0%B8%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%93.%D0%92.%20%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A7%D0%9D%D0%95%20%D0%9F%D0%A0%D0%9E%D0%93%D0%9D%D0%9E%D0%97%D0%A3%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%9F%D0%A0%D0%98%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A2%D0%90%20%D0%9C%D0%95%D0%A5%D0%90%D0%9D%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%A0%D0%A3%D0%A5%D0%A3%20%D0%9D%D0%90%D0%A1%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF%20%D0%97%D0%90%D0%9A%D0%90%D0%A0%D0%9F%D0%90%D0%A2%D0%A1%D0%AC%D0%9A%D0%9E%D0%87%20%D0%9E%D0%91%D0%9B%D0%90%D0%A1%D0%A2%D0%86.pdf>.

15. Дзямулич М. І. Соціально-економічні форми робочої сили та умови її відтворення в перехідній економіці України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.01.01 – економічна теорія / Микола Іванович Дзямулич; Київський національний економічний університет. – Київ, 2004. – 21 с.

16. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посіб. / за ред. В. М. Ковальова. – К. : ЦНЛ, 2006. – 256 с.

17. Економічна демографія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bukvar.su/ostalnye-referaty/106500-Ekonomicheskaya-demografiya.html>.

18. Завіновська Г. Т. Економіка праці : навч. посіб. / Г. Т. Завіновська. – К. : КНЕУ, 2003. – 432 с.

19. Заїка О. В. Державне регулювання ринку праці в регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Олена Вікторівна Заїка; Гуманітарний університет “Запорізький інститут державного та муніципального управління”. – Запоріжжя, 2007. – 23 с.

20. Запухляк Н. І. Суспільно-географічні засади функціонування ринку праці та зайнятості населення (на прикладі Івано-Франківської області) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Наталія Ігорівна Запухляк; НАН УКРАЇНИ, Інститут географії. – Київ, 2007. – 19 с.

21. Зовнішні трудові міграції населення / За ред. Е. М. Лібанової, О. В. Позняка. – К. : РВПС України НАН України, 2002. – С. 55–57, 153–154.

22. Іляш О. І. Ринок праці : теоретичні та методологічні підходи до дослідження / О. І. Іляш // Екон. стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. – 2006. – Вип. 1(3). – С. 304–316.

23. Іляш О. І. Розробка стратегії зайнятості населення України (на прикладі Львівської області) / О. І. Іляш // Вісн. Донецьк, нац. ун-ту. – Сер. В: Економіка і право. – 2008. – Вип. 1. – С. 41–50.

24. Іляш О. І. Щодо підвищення ефективності регулювання ринку праці у прикордонних районах західних регіонів України. Аналітична записка [Електронний ресурс] / О. І. Іляш // Національний інститут стратегічних досліджень при Президенту України. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1293/>.

25. Іляш О. І. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. [Електронний ресурс] / О. І. Іляш, С. С. Гринкевич. – К., 2010.. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/19650323/ekonomika/slovník_osnovnih_terminiv_mizhnarodna_organizatsiya_pratsi#393.

26. Карпіщенко О. І. Економіка праці та соціально-трудова відносина : навч. посіб. / О. І. Карпіщенко. – К. : Університет, кн., 2006. – 264 с.

27. Кельдер Т. Л. Економіка праці / Т. Л. Кельдер. – Запоріжжя : ЗДУ, 2001. – 326 с.
28. Колосок А. М. Аналіз соціально-трудо­вих відносин на ринку праці Волинської області / А. М. Колосок // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Вип. 5. – 2010. – С. 113–117.
29. Крилова І. Г. Економічні засади забезпечення зайнятості сільського населення в регіоні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.07.02 – економіка сільського господарства і АПК / Ірина Георгіївна Крилова; Миколаївський державний аграрний університет. – Миколаїв, 2006. – 20 с.
30. Лібанова Е. М. Ринок праці : навч. посіб. / Е. М. Лібанова. – К. : Центр навч. л-ри, 2003. – 224 с.
31. Лукашевич Б. М. Економіка праці та соціально-трудо­ві відносини : навч. посіб. / В. М. Лукашевич. – Л.: Новий світ, 2004. – 248 с.
32. Лукашевич М. П. Соціологія економіки : Підручник / М. П. Лукашевич – К. : Каравела, 2005. – 288 с.
33. Марченко І. С. Інфраструктурна підтримка розвитку ринку праці України: [монографія] / І. С. Марченко — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України, 2013. – 150 с.
34. Маршавін Ю. М. Економічні та інституційні засади регулювання ринку праці України : дис. на здобуття наук. ступеня докт. економ. Наук : спец. 08.00.07 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Юрій Миколайович Маршавін; Національна академія наук України, Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи. – Київ, 2012. – 461 с.
35. Мисковець Е. В. Аналіз передумов ефективного функціонування регіонального ринку праці з огляду на зміни галузевої структури (на прикладі Волинської області) [Електронний ресурс] / Е. В. Мисковець. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.

36. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи / За ред. О. В. Позняка. – Умань, 2007. – 276 с.

37. Мігущенко Ю.В. Механізми забезпечення ефективного використання туристично-рекреаційного потенціалу гірських районів західних регіонів України [Електронний ресурс] // Аналітична записка. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1178/>

38. Мікула Н. Розвиток транскордонного співробітництва України в умовах розширеного ЄС / Н. Мікула, І. Тимечко // - [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Desember/11.htm>.

39. Мірошніченко Т. Є. Український ринок праці у системі сучасного світового господарства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.05.01 – світове господарство і міжнародні економічні відносини / Тетяна Євгенівна Мірошніченко; НАН України, Інститут світової економіки і міжнародних відносин. – Київ, 2005. – 20 с.

40. Муромцева Ю. І. Демографія / Ю. І. Муромцева. – К. : Либідь, 2005. – 320 с.

41. Мухіна Т. Б. Розвиток регіонального ринку праці в умовах трансформації інтеграційних процесів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством / Тетяна Борисівна Мухіна; Республіканський вищий навчальний заклад “Кримський інженерно-педагогічний університет”. – Сімферополь, 2009. – 23 с.

42. Онікієнко В. В. Ринок праці та соціальний захист населення України: ретроаналіз, проблеми, шляхи вирішення: [науково-аналітична монографія] / В.В. Онікієнко – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України, 2013. – 456 с.

43. Пасевич Ю. В. Актуальні проблеми зайнятості та безробіття населення на ринку праці Волинської області [Електронний ресурс] / Ю. В. Пасевич. – Режим доступу : <https://internationalconference2014.wordpress.com/2014/10/08/%D0%B0%D0%B>

A%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96-
 %D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-
 %D0%B7%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%8F%D1%82%D0%BE%D1%81%
 D1%82%D1%96-%D1%82%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7/

44. Пасевич Ю. В. Сучасний стан та просторові відмінності в забезпеченні трудовими ресурсами господарського комплексу Волинської області / Ю. В. Пасевич // Науковий вісн. Східноєвр. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2013. – № 6. – С. 105–111.

45. Пасевич Ю. В. Суспільно-географічні особливості функціонування ринку праці Волинської області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук : спец. 11.00.02 – економічна та соціальна географія / Ю. В. Пасевич ; Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2015. – 20 с.

46. Пасевич Ю. Ринок праці прикордонного регіону (на прикладі Волинської області) [Електронний ресурс] // Україна та Польща: минуле, сьогодення, перспективи. – Науковий часопис Інституту Польщі Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – Режим доступу: <http://ukrpolnauka.wordpress.com/2014/01/04/%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BE%D0%BAD0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D0%B4%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%96%D0%BE%D0%BD%D1%83-%D0%BD%D0%B0/>.

47. Пиріг Л. Людність України крізь призму демографії та охорони здоров'я / Л. Пиріг // Сучасність. – 2004. – №10. – С. 100–111.

48. Позняк О. Соціальні наслідки євроінтеграції України. Міжнародна міграція [Електронний ресурс] / Олексій Позняк. – Режим доступу: http://www.idss.org.ua/monografii/DCFTA_Migration_Pozniak.rar.

49. Потенціал конкурентоспроможності Західних регіонів України та проблеми його реалізації у посткризовий період : аналітична доповідь

(проект) / Національний інститут стратегічних досліджень, Регіональний філіал у м. Львові. – Львів, 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lv.niss.gov.ua/public/File/1/Dopovid_konkurentosprom.pdf.

50. Прибиткова І. М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів – Київ: АртЕк, 1997 – 256 с.

51. Програма зайнятості населення Волинської області на період до 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0CEAQFjAC&url=http%3A%2F%2Fwww.dcz.gov.ua%2Fvol%2Ffile%2Flink%2F78708%2Ffile%2FPrograma_zaynyatosti_2017.doc%3Bjsessionid%3D2811E45455F4B2DD1591D992604A3D27&ei=u6UxU6ruHc-GhQfG8YHADQ&usg=AFQjCNEV6fWCFeN3gojaoCHbcrNkr_OTMQ&sig2=3137YU698ZYb3M4gHW7tQQ&bvm=bv.63587204,d.ZG4.

52. Пугач С. О. Географічний аналіз міграційних процесів у Волинській області у 2006 р. / С. О. Пугач // Науковий вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки. – 2009. – № 10. – С. 74–79.

53. Ринок праці [текст] : навч. посіб. 2-ге вид. перероб і доп. / О. В. Чернявська. – К.: “Центр учбової літератури”, 2013. – 522 с.

54. Ришняк Н. М. Теоретичний аналіз ринку праці як складової економічної системи [Електронний ресурс] / Н. М. Ришняк // Економіка. Управління. Інновації. – Вип. № 2 (10). – 2013. – Режим доступу : http://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0CGYQFjAF&url=http%3A%2F%2Ffirbis-nbuv.gov.ua%2Fcgi-bin%2Ffirbis_nbuv%2Fcgiiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%26P21DBN%3DUJRN%26Z21ID%3D%26IMAGE_FILE_DOWNLOAD%3D1%26Image_file_name%3DPDF%2Feui_2013_2_69.pdf&ei=5FIxU8DVKeT9ygPrwIloBA&usg=AFQjCNH_XaJGugdjqWxLXln9ru0DL-KKew&sig2=-tzs9Neee4P36KSmxzQahw&bvm=bv.63587204,d.bGQ.

55. Румін В. М. Особливості ринку праці Волинської області: проблеми та шляхи вирішення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/29_ssn_2013/economics/5_146153.doc.htm.

56. Рябов І. Особливості демографічної ситуації в сучасній Україні / І. Рябов // Україна : аспекти праці. – 1998. – № 2. – С. 31–34.

57. Сай І. А. Розвиток механізмів державного регулювання регіонального ринку праці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з державного управління : спец. 25.00.02 – механізми державного управління / Ірина Анатоліївна Сай; Класичний приватний університет. – Запоріжжя, 2008. – 23 с.

58. Ситуація на ринку праці та діяльність державної служби зайнятості у Волинській області [Електронний ресурс] / Інформаційно-аналітичні матеріали // Волинський регіональний центр зайнятості. – Луцьк, 2013. – Режим доступу : <http://www.dcz.gov.ua/vol/control/uk/statdatacatalog/list>.

59. Слівінська Н. М. Соціально-економічні та демографічні чинники реалізації трудового потенціалу регіону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук за спец. 08.09.01 – демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика / Наталія Миколаївна Слівінська ; Донецький національний університет. – Донецьк, 2003. – 22 с.

60. Сохань О. Проблеми ринку праці в Україні та перспективи його розвитку [Електронний ресурс] / Сохань О., Стогній О. – Режим доступу: <http://conference.spkneu.org/2012/12/sokhan-stognij/>.

61. Статистична інформація [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Головного управління статистики у Волинській області. – Режим доступу : <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>.

62. Стеценко С. Г. Статистика населення : Підручник / С. Г. Стеценко, В. Г. Швець. – К. : Вища школа, 2003. – 463 с.

63. Стеценко Т. О. Аналіз регіональної економіки : Навч. Посібник / Т. О. Стеценко. – К. : КНЕУ, 2002. – 116 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://buklib.net/index.php?option=com_jbook&catid=137.
64. Стратегічний моніторинг розвитку регіонів // Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2013. – 51 с.
65. Стратегія економічного і соціального розвитку Волинської області на 2004 – 2015 роки / Волинська обласна державна адміністрація ; Головне управління економіки. – Луцьк, 2004. – 154 с.
66. Стрембіцька Л. Л. Макроекономічні чинники формування конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/17_AND_2010/Economics/69285.doc.htm.
67. Ткачик В. І. Пріоритетні напрямки реалізації регіональної демографічної політики / В. І. Ткачик, Н. П. Рябушенко // Соціальна інфраструктура та екологізація. Проблеми раціонального використання соціально-економічного
68. Управління трудовим потенціалом : Навч. посіб. / Васильченко В. С., Гриненко А. М., Грішнова О. А., Керб Л. П. – К. : КНЕУ, 2005. – 403 с.
69. Чернявська І. Б. Економічні важелі механізму державного регулювання ринку праці в Україні / Ю. Б. Чернявська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 7–8. – С. 102–106.
70. Черчик Л. М. Основні тенденції розвитку молодіжного сегменту ринку праці Волинської області та оцінка дієвості механізмів державного регулювання зайнятості [Електронний ресурс] / Л. М. Черчик. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua>.
71. Шевченко Л. С. Ринок праці: сучасний економіко-теоретичний аналіз : [монографія] / Л. С. Шевченко. – Х. : Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. – 336 с.

72. Шинкарюк А.О. Вплив демографічних процесів України на внутрішній ринок праці [Електронний ресурс] / А. О. Шинкарюк. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer32/556.pdf>.

73. Шубалий О. М. Економіко-статистичний аналіз економічної активності та зайнятості населення у Волинській області [Електронний ресурс] / О. М. Шубалий, І. В. Шубала // Економічний форум. – Вип. 1. – Луцьк, 2011. – Режим доступу : Http://lukyanenko.at.ua/_ld/3/398.pdf.

74. Ягірська О. В. Становлення ринку праці молоді в трансформаційній економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : спец. 08.01.01 – економічна теорія / Ольга Валентинівна Ягірська; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 13 с.

75. Ярошенко В. І. Проблеми професійного ринку праці / В. І. Ярошенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 10. – С. 163–168.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет економіки та управління
Кафедра управління персоналом і регіональної економіки

Когут Ігор Іванович

**Демографічні особливості формування попиту і пропозиції на
ринку робочої сили в регіоні**

Спеціальність 7.03050501– управління персоналом та економіка праці
Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем „спеціаліст”

Частина 2
ДОДАТКИ

Тернопіль – 2015

Додаток А

**Динаміка чисельності населення за типом поселень та статтю,
станом на початок відповідного року [61]**

	Чисельність наявного населення			Чисельність постійного населення		
	всього	у тому числі		всього	у тому числі	
		міське	сільське		чоловіки	жінки
1995	1078,3	559,5	518,8	1080,3	509,8	570,5
1996	1076,6	556,3	520,3	1078,0	508,7	569,3
1997	1075,1	552,2	522,9	1075,3	507,3	568,0
1998	1073,1	549,9	523,2	1072,2	505,7	566,5
1999	1071,5	547,8	523,7	1068,9	503,9	565,0
2000	1067,7	544,3	523,4	1064,4	501,6	562,8
2001	1064,0	538,6	525,4	1060,6	499,6	561,0
2002	1060,7	533,2	527,5	1057,2	497,6	559,6
2003	1054,7	529,9	524,8	1052,0	495,0	557,0
2004	1048,8	526,2	522,6	1046,1	492,0	554,1
2005	1044,8	526,2	518,6	1042,0	489,8	552,2
2006	1040,4	527,2	513,2	1037,7	487,2	550,5
2007	1038,0	528,7	509,3	1035,3	485,9	549,4
2008	1036,4	530,2	506,2	1033,7	485,0	548,7
2009	1036,2	532,7	503,5	1033,5	526,7	506,8
2010	1036,7	535,4	501,3	1033,9	529,3	504,6
2011	1037,1	537,0	500,1	1034,4	485,9	548,5
2012	1038,6	539,1	499,5	1035,9	487,1	548,8
2013	1040,0	541,5	498,5	1037,2	488,3	548,9
2014	1041,3	543,7	497,6	1038,6	489,3	549,3
2015	1042,9	545,4	497,5	-	-	-

Додаток Б

**Народжуваність, смертність та природний приріст (скорочення) населення за типом поселень
у Волинській області, на 1000 наявного населення [61]**

	Міські поселення та сільська місцевість			Сільська місцевість			Міські поселення		
	народи- лось	помер- ло	природний приріст (скорочення)	народил- ось	помер- ло	природний приріст (скорочення)	народи- лось	помер- ло	природний приріст (скорочення)
Волинська область	14,1	13,1	1	12,8	10,6	2,2	15,6	15,9	-0,3
м.Луцьк	12,3	9,1	3,2	12,3	9,1	3,2			
м.Володимир-Волинський	10,3	11,9	-1,6	10,3	11,9	-1,6			
м.Ковель	13,6	10,7	2,9	13,6	10,7	2,9			
м.Нововолинськ	11,5	11,9	-0,4	11,5	11,9	-0,4			
райони									
Володимир-Волинський	15,6	18,4	-2,8	10,8	17,1	-6,3	16,1	18,5	-2,4
Горохівський	12,8	16,7	-3,9	12,3	13,7	-1,4	13	17,8	-4,8
Іваничівський	10,5	15,7	-5,2	10	12,4	-2,4	10,6	16,6	-6,0
Камінь-Каширський	18,2	12,5	5,7	18,3	8,8	9,5	18,2	13,3	4,9
Ківерцівський	16,8	15	1,8	16,2	14,9	1,3	17,2	15,1	2,1
Ковельський	15,1	16,3	-1,2	14,3	11,3	3	15,4	17,7	-2,3
Локачинський	13,2	15,4	-2,2	10,2	10	0,2	13,8	16,5	-2,7
Луцький	15,6	13,1	2,5	15,8	13,4	2,4	15,6	13	2,6
Любешівський	16,6	13,3	3,3	15,1	7,1	8	16,9	14,5	2,4
Любомльський	15	16,7	-1,7	14,2	12,3	1,9	15,4	18,9	-3,5
Маневицький	15,3	14,3	1	12,8	9,1	3,7	16,2	16,1	0,1
Ратнівський	16,8	12,7	4,1	15,8	9,2	6,6	17,2	14	3,2
Рожищенський	14,5	15,2	-0,7	13,1	13,1	0	15,3	16,5	-1,2
Старовижівський	14,4	17	-2,6	13	8,4	4,6	14,7	18,8	-4,1
Турійський	14,9	16,1	-1,2	14,3	10,8	3,5	15,2	18,8	-3,6
Шацький	11,8	14,9	-3,1	10,3	12	-1,7	12,5	16,2	-3,7

Додаток В
Основні показники ринку праці [61]

	Економічно активне населення				У тому числі								Середня тривалість безробіття (за методологією МОП) населення віком 15-70 років, місяців
	у віці 15-70 років		працездатного віку		зайняте населення				безробітне населення (за методологією МОП)				
	тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	у віці 15-70 років		працездатного віку		у віці 15-70 років		працездатного віку		
					в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	в середньому, тис. осіб	у % до економічно активного населення відповідної вікової групи	
2000	540,0	72,0	463,1	76,9	486,2	64,8	409,3	67,9	53,8	10,0	53,8	11,6	10
2001	538,3	71,8	465,8	76,4	489,5	65,3	417,0	68,4	48,8	9,1	48,8	10,5	10
2002	541,7	72,2	471,6	76,6	490,3	65,4	420,4	68,3	51,4	9,5	51,2	10,9	11
2003	513,2	68,4	457,6	73,9	452,7	60,4	397,1	64,1	60,5	11,8	60,5	13,2	10
2004	475,1	63,5	440,4	70,8	423,9	56,7	390,2	62,7	51,2	10,8	50,2	11,4	8
2005	471,8	63,1	436,6	70,0	429,9	57,5	394,7	63,2	41,9	8,9	41,9	9,6	6
2006	471,7	63,2	438,1	69,9	430,2	57,6	396,8	63,3	41,5	8,8	41,3	9,4	-1
2007	472,3	63,3	438,7	69,9	433,9	58,2	400,3	63,8	38,4	8,1	38,4	8,8	-1
2008	478,2	64,1	441,4	70,2	438,6	58,8	401,8	63,9	39,6	8,3	39,6	9,0	-1
2009	472,5	63,4	436,3	69,3	428,0	57,4	391,8	62,3	44,5	9,4	44,5	10,2	-1
2010	474,1	63,6	435,7	69,4	433,6	58,2	395,2	62,9	40,5	8,5	40,5	9,3	6
2011	480,0	64,3	440,4	70,3	440,1	59,0	400,5	63,9	39,9	8,3	39,9	9,1	4
2012	481,8	64,5	445,4	70,4	442,8	59,3	406,4	64,3	39,0	8,1	39,0	8,8	5
2013	483,6	64,8	450,2	70,7	445,7	59,7	412,3	64,7	37,9	7,8	37,9	8,4	6
2014	455,4	60,9	435,8	67,8	410,5	54,9	390,9	60,9	44,9	9,9	44,9	10,3	x

Додаток Г
**Кількість працівників, які перебували в умовах вимушеної неповної
 зайнятості, за видами економічної діяльності [61]**

	Знаходились у відпустках без збереження заробітної плати (на період припинення виконання робіт)		Переведені з економічних причин на неповний робочий день (тиждень)	
	осіб	у % до середньо-облікової кількості штатних працівників	осіб	у % до середньо-облікової кількості штатних працівників
Всього	1632	0,9	12779	7,0
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство	–	–	179	1,8
Промисловість	687	1,8	5158	13,2
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	61	1,9	72	2,3
переробна промисловість	550	2,0	4400	15,7
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2	0,0	675	11,5
водопостачання; каналізація, поводження з відходами	74	3,5	11	0,5
Будівництво	247	6,5	481	12,7
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68	0,5	399	3,1
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	18	0,2	4828	40,7
Тимчасове розміщення й організація харчування	–	–	194	13,7
Інформація та телекомунікації	1	0,1	–	–
Фінансова та страхова діяльність	–	–	21	0,7
Операції з нерухомим майном	147	5,1	60	2,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	–	–	219	9,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	–	–	32	1,7
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	463	3,0	1077	7,0
Освіта	1	0,0	–	–
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	–	–	108	0,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	–	–	23	0,6
Надання інших видів послуг	–	–	–	–